

Napút-füzetek

82.

Raymond Queneau

**Értekezés
a Demokrata Erényekről**

Szigeti Csaba fordítása

Miként gondolkodott egy francia demokrata a demokráciáról 1937–1938-ban?

Ez a bizonyos demokrata Raymond Queneau volt, akiről nem pontosan ugyanaz a kép él a francia értelmiségi társadalomban, mint a magyarban (s ennek oka a még pontosan fel nem tárt magyar Queneau-recepció mozgásirányában lelhető fel). Az itt olvasható, részint kéz-, részint gépiratos feljegyzéseket mintaszerűen adta ki 1993-ban Emmanuel Souchier, Queneau kiadójánál, a Gallimard-nál. Ezek a feljegyzések a szerző gondolkodásának egy másik oldalát mutatják meg.

Az *Értekezés a Demokrata Erényekről* sosem jutott el egy definitív („végleges”) megfogalmazásig, s ennek oka magában a tárgyban van. Nagyon nehéz a demokráciáról fogalmi szinten beszélni.

Ráadásul az idő folyamatos múlása miatt három értelmezői közeghez is oda kell fordulnunk, vagy nem kell odafordulnunk hozzájuk. A legkorábbi a „drôle de guerre” időszaka, a német szellemi nyomulása az 1930-as évek legvégén, még a náci katonai okkupáció előtt. Az *Értekezésnek* erről a „történeti” beágyazottságáról éppen Souchier igen részletező jegyzetei megfelelően tájékoztatnak minket. A következő időbeli történeti értelmezői közeget a francia kiadás megjelenése jelenti: 1993. Ekkor a francia (köztársasághívó) demokratikus állampolgári érzület még nem szorult különös megerősítésre, emlékeztem szerint, bár a francia 1960-as évek sem voltak jelentős mértékben kevésbé abszurdak és irracionálisak, mint az 1930-as évek második felének évei.

Végül itt van a magyar nyelvű kiadás történeti közege: 2014 tavasza.

Souchier jegyzeteiből elhagytam a textológiai természetű részeket (az előbb kézírásban lejegyzett, később írógépre áttett szövegek közötti minimális különbségeket), mert ez tényleg a Queneau-filológia dolga, és valóban csak francia nyelven működik. Még néhány olyan jegyzetet elhagytam, amely annyira az 1930-as évek francia értelmiségi valóságára vonatkozik, hogy érthetővé tétele sok újabb – és szerintem nekünk fölösleges – lábjegyzetet kívánna.

A három időben és térben jól elkülönülő értelmezési közeg vagy kontextus különállása igen világos.

1937–1938-ban Raymond Queneau lényegében két alapvető dolgot művelt az *Értekezés* munkálataiban. Egyfelől az akkori helyzetet tárta elő – amelynek az átlátását természetesen eltorlaszolták a napi hírek, eltorlaszolták a kormánypárti és a különböző pártoktól jövő sunyi propagandaszövegek, és eltorlaszolták a Propaganda Abteilung Frankreich kábításai. Ez ellen az itt olvasható szöveg a fogalmi általánosítás szellemi eszközével él, mindig csak olyan mértékben, amennyit az absztrakciós szintek megengednek. Másfelől Queneau egyszerűen fogalomelemzést csinált: a demokrácia nevű fogalom analitikáját.

Számára, aki az akkor még szabad Franciaországban egy Köztársaság polgára, a köztársaság demokratikus jellege nyilvánvaló egyértelműség volt, pontosabban ennek az egyértelműségnek a megkérdőjelezése ösztönözte őt a jegyzetek megírására.

A köztársasági demokratikus beállítódás alapja, mondja Queneau, egy félig szakrális, de alapvetően laikus szűzség, a Szabadság, az Egyenlőség és a Testvériség három nőalakja (nem lehetnek nem nőalakok, mert a latinban és az újlatin nyelvekben ezek mind-mind nőneműek): a három Grácia. És ne

feledjük, hogy a francia Gráce egyben azt is jelenti: kegyelem. A mi szövegünk ugyan nem szól róla, de nyilvánvaló, hogy e három demokrata vagy demokratikus erény nem csupán a republikánus (köztársasághívó) gondolkodás sajátja, hanem magáé a demokratikus gondolkodásé (ami szilárdan jelen lehet pl. alkotmányos monarchiában is).

„A Köztársaság Három Gráciája szorosan összetartozik”: ezek az allegorikus nőalakok lánytestvérek, összetartozásuk vérségi, ami persze egyáltalán nem zárja ki, hogy olykor konfliktusba ne keveredjenek egymással. S ha már Queneau fogalomelemzést végzett, ne feledjük, hogy az *Értekezés a Demokrata Erényekről* a francia III. Köztársaság alkonyán született. És a fogalomelemzés lehetővé tette Raymond Queneau számára, hogy magát a demokráciát ne institucionálisan fogja fel, ne valamely berendezkedésként, ne mondjuk „fékek és ellensúlyok egyensúlyaként”, hanem az egyszemélyes, állampolgári erkölcsiség alapjaként. Ez nekem tetszik: a demokrata beállítódás mint etikai alapállás.

Mellékesen jegyzem meg, hogy mintegy húsz éve egy régi „magyar” sztűságot kívánnak bevezetni, ami úgy szól, hogy Isten, haza, család. Ezek természetesen nem demokratikus eszmék, alkalmatlanok állampolgári erkölcsi beállítódás megalapozására. Az Isten kiveti a Köztársaságból az összes okos és derék ateistát, a haza számos sebből vérzik, mondanám, ha ez nem lenne rájátszás a hungarosovén érzületre, a család pedig páriává züllesztí az agglegényeket, az egyedülállókát és a vadmagányosokat. De rendben is van ez így, hiszen a magyar sztűság egyes elemei „értékek”, míg a francia háromság „erényeket” foglal magában.

Hogy most „értékekre” alapozzuk-e a magunk köztársasági beállítódását, vagy „erényekre” (virtusokra), ennek eldöntése az olvasó dolga: mi sem áll távolabb tőlem, mint hogy megpróbáljak bármilyen olvasatot és értelmezést a magyar olvasóra ráerőltetni. Nem tudom, hogy alkony van-e vagy hajnal, de minden feltételünk és lehetőségünk adott a szabad olvasásra.

Szigeti Csaba

1 Értékezés a Demokrata Erényekről

1. E könyvnek nem forradalmárok képzése a célja.¹

A célja valójában túl van minden politikán. Az igazi demokrata csak egy másik világban, egy másik civilizációban élhet, élhetne.

2. Végcél: a Béke a Földön – és egyebütt – minden Jóakarátú Embernek, és minden ember jóakarátú lesz.

Millenarizmus: Szent Ireneus, Fourier.²

3. SZABADSÁG

A szónak önmagában nincsen jelentése.

Tagadásával szemben nyer értelmet: zsarnokságban a szabad jelentéssé válik.³

4. SZABADSÁG

Az abszolút szabadság (Sade) nélkülözi az értelmet.

5. SZABADSÁG

A törvényekben benne foglalt szabadság a polgárok fegyelmeztségétől függ. De: a társadalomban élő egyének integrációján és az ösztönök elnyomásán alapuló fegyelmeztség nem jelenti a nem-szabadságot a nem-polgárok számára.

6. GONDOLATSZABADSÁG

Szabadon gondolkodunk-e, ha nem rendelkezünk eszközökkel hozzá?

7. AZ ÍRÁS SZABADSÁGA

A nyomtatás csapás: ostobaságok, rágalmak áradata.⁴

Legmagasabb rendű formáját az írás szabadsága abban a szabadosságban lenné föl, hogy a köztársasági elnöknek hosszú lábai vannak? Szabadság olyan embereknek, akik nem gondolkodnak szabadon? Micsoda nyeresége a szellemnek, a kenyérnek vagy a szabadságnak!

8. A TALÁLmányok Ártalmái⁵

Gyanús, hogy a lőpor például megvalósult igazsággá vált. Az inkvizítorok jól tették, hogy betiltották. És a nyomtatást? Hatalmas eszköz a hazugságra építésre, a világról, benne.⁶ Ilyen hatalomnak nem kell /szétterjednie/.

A társadalom és az egyének milyen radikális megváltozásai kellenek ahhoz, hogy e találmányok ne legyenek ártalmasak.

9. A gondolkodás, az írás, a közlés összehangolt, adva lévő szabadsága bizonyos szkepticizmuson alapszik.⁷

Amikor birtokunkban van egy igaz, bizonyos, mély igazság, miként hatalmazhat föl a tévedés a fellépésre a világszínpadon, és az emberek kábítása??? Miként engedhető meg oly sok területen a tévedés?

Azt kellene föltételezni, hogy ki-ki eléggé alkalmas önmagától és önmaga által megítélni a valóságot és az igazságot, annyira, hogy a megtévesztés hajtástan legyen rá. Hogy /az igazság/ tekintetében elérkezzék a nagykorúsághoz, kinek-kinek a maga inkvizitorának kell lennie.

10. E nép kevésbé lenne boldog, ha írásaink nem jelennének meg? Nem; de az elnyomók a kezüket dörzsölnék.⁸

11. Az emberek szerencsétlenek; ezt megmondani nekik annyit tesz, hogy még szerencsétlenebbek lesznek.

Ki mondja meg; kik azok, akik a legszerencsétlenebbek, és kik a legkevésbé azok, a többiek szerencsétlenségéhez képest.

12. SZABADSÁG

Ennek az erénynek az elsődleges alapja, hogy ki-ki tisztelje a többiek szabadságát.

És hogy ki-ki tisztelje a többiek egyenlőségét.

Testvériségét.

13. SZABADSÁG MINT CSELEKVŐ ERÉNY

Kinek-kinek erőfeszítést kell tennie a többiek felszabadítására;

kinek-kinek erőfeszítést kell tennie önmaga felszabadítására.

14. SZABADSÁG

Önmagunk felszabadítása.

15. SZABADSÁG

Felszabadítani magunkat az ösztönök alól.

Ösztön és Társadalom.

Az ösztönök kirakása. A vétkeké és a perverzióké. Antiszociális cselekedetek és személyes bűnök.

16. Nevelés: szabadnak lenni minden korlátozással szemben: – a tudatlanság – korlátozottság; a nem-lehetségesség – korlátozottság.

Ami korlátoz, a szabadságot rombolja.

17. Minden törvény, parancs, rendelet, „halhatatlan elv” a szabadságot rombolja.

18. A SZABADSÁG RÖHEJES VONATKOZÁSAI

Szabadságomban áll vadászskürtön játszani éjszaka 3-kor...

Szabadságomban áll megrakni a gyerekeimet...

A munkahelyi szabi annyi, amennyit a főnökök gondolnak.

19. A SZABADSÁG TRAGIKUS VONATKOZÁSAI

A SZABADSÁG ELHATÁROZOTT VONATKOZÁSAI

20. Nem áll szabadságomban... = lehetetlen, hogy megtegyek valamit:

1. mert annak a Társadalomnak, amelyben élek, a törvényei megtiltják;
2. mert a természeti törvények megakadályozzák.

Lázadásra vezető fizikai lehetetlenségek. Lehetetlen – különleges eljárás híján a plafonon mászkálni. Nem áll szabadságomban, hogy itt mászkáljak – mostani állapotomban az sem, hogy a vízen.⁹

21. AZ ERÉNYEK GYAKORLÁSÁRÓL

1. Ne tégy semmit, amivel gátolod testvéred és veled egyenlő embertársad szabadságát.

2. Cselekedj úgy, hogy az, amiért harcolsz, nagyobb társadalmi szabadságot hozzon.

3. Tedd magad szabaddá.

22. EGYENLŐSÉG

Az Igazság tartománya.

Tégy meg mindent az igazságtalanság ellen.

23. Miként idéz elő az Igazság annyi gyűlöletet.

A forradalmak szükségessége.

A gazdagok és a bebetonozottak szerencsétlenségéről. Meg kell őket győzni?

Augusztus 10-e.¹⁰

A Forradalom csak úgy lehetséges, ha a bebetonozottak igazán akarják. Amikor lemondanak a jogaikról, amikor elfogadják az igazságtalanságukat és elutasítják maguktól.

A kiváltságokról mint az egyenlőtlenség kifejeződéséről.

A propagandáról a kiváltságos osztályokon belül.

24. A természetes egyenlőtlenségről.

A polgári minőségről.

Nevelési kérdések.

Valóságosan a különbség csekély az emberek között.

25. EGYENLŐSÉG

Ésszerű képlet: a lehetőségek egyenlővé tétele;
az esélyek egyenlővé tétele.

26. EGYENLŐSÉG

Mondják: az emberek születésüktől egyenlőtlenek. Ezt nem szabad eltúlozni: a természeti szintű különbség kisebb az emberek között, mint a változatosságból eredő különbség.

Ahogy a hegyek kisebb kiemelkedéseket képeznek a föld felszínén, mint a narancshéj egyenetlenségei¹¹ – ugyanúgy vannak a „nagy emberek”¹² az emberiség viszonylatában. És akkor még csak az igaziakról beszéltünk: de a neves professzorok, a biztos helyzetű szerencsések, a divatos szerzők, azok az emberek, akik, nem tudni, milyen okokból, fürdőznek a nyilvánosságban: ezek

a semminél is kevesebbek, hülyébbek bárkinél, és ezek mondogatják, hogy az emberek egyenlőtlenek, és ezen nem lehet változtatni.

27. EGYENLŐSÉG

Létezik a felső régiók egyenlőtlensége, mely társadalmi és mesterséges, mit sem ér, és le kell rombolni.

Létezik a széles régiók egyenlőtlensége: minden egyes ember különbözik az összes többitől. Minden egyes ember ez az ember és nem másik: ez magának az egyenlőségnek az elve.

28. Miután különbözik az összes többitől, minden egyes embernek különböző funkciója van, különböző funkciót tölt be, és nélkülözhetetlen az egész összhangjához... Így mindenki értékes az egész és mindenki számára. S ezért mindenki egyenlő az egészhez való viszonyában és egymás között, mint akik magát az egészet alkotják, az emberiséget, vagy a teljes tudatára jutott emberiség töredékeit.¹³

29. Ellenvetés:

A minden ember közötti különbségből és a funkciók közötti különbségből vonjuk el a hierarchia megalapozását.

Hierarchia: kitűnő. De a felsőség nem az alacsonyhoz képest felsőbb, csak egy bizonyos funkcióhoz viszonyítva. Nem korlátlanul felső. Bizonyos funkciókban és tevékenységekben vannak föl- és alárendeltek, irányítók és irányítottak – de e tevékenységeken kívül nincs semmilyen oka annak, hogy a felsőség megőrizze felsőségét.

Egy kapitány – egy futballcsapatban vagy hadseregben vagy a csendőrségnél – felsőbb a többinél a küzdőtéren. A stadionon kívül – fizet, ha iszik, lefekszik munkatársai feleségeivel, pénzt nyom oda nekik. Így születnek meg a társadalmi egyenlőtlenségek.

30. EGYENLŐTLENSÉG

Majd miután a sok pénzével a kapitány jót ivott, evett és baszott, már többé nem megy ki a pályára. Megfizet egy helyettest, egy szakasz-vezetőt, egy segéd-tisztet, egy alá-rendeltet, aki elvégzi a melót. Így születik meg a mostani úgynevezett hierarchia.¹⁴

31. Vannak emberek, akik értékesebbek másoknál.

De nekik nincsenek akadémikusi, örökösi, káplári, hírlapolvasói követeléseik.

32. A korlátlan felsőbbtség: a szellemé – és még tovább. (Itt a társadalmi megbecsültségekről van szó.) Felhívás szerénységre? Lehet-e egy költő korlátlanul felsőbb, önmagában, egy géplakatoshoz képest, csak mert tehetség adatott neki? Mi a tehetség? A véletlen dolga. Természeti tulajdonság, amely hasznosít minden baromságot. Mindent összevéve, valami eléggé megvetendő dolog, amiben nincs mire büszkének lenni, egy véletlen adta valamilyen tulajdonság.¹⁵ Itt mindenkinek oda kellene hagynia minden hiúságot.

Ötven év múlva mivé lesz ez a (korlátlan) felsőbbtség, amikor a költő nem lesz más, mint egy rakás csont a temetőben és egy apró név egy szótárban?¹⁶ Jogunk van-e felszólamlani az olyan intellektuelekért, akik nem érdeklik társadalmilag a felsőséget, azzal az ürüggyel, hogy tehetségesek.

Itt lép be az esélyek egyenlővé tétele.

33. A KEGYELEMRŐL

A probléma másik aspektusa. Ráadásul a tehetségkérdés. A kereszténység fő része – a társadalomban való megfelelőjét nem szabad elfeledni. Vannak „kiválasztottak”,¹⁷ nemcsak demokratikus értelemben. A nagy emberek kultusza ostobaság – mindazonáltal.

34. Kifogások az egyenlőség ellenében.

Emlékeztetendő:

az egyetemes közepszerűség mint végeredmény.

Egyenlőség lefelé.

Vö.: Boswell, 270–271.¹⁸

35. Azt felelem az ellenvetésekre:

Ez vitathatatlan. Ha a polgárok nem emelkednek föl a demokrata erényekhez.

36. Az egyenlőség jelentésének a felsőbbstégek elismerésén kell alapulnia. Az egyenlőség jelentésének a nagyság jelentésén és az alázat jelentésén kell alapulnia.

A végtelen tekintetében az emberek mind egyenlők.¹⁹ A társadalom (az emberiség) a teljesség képmása, benne minden ember egyenlő.

Mivel minden egyes ember célja, hogy törekedjék a végtelenre – sőt másodlagosan a képmására, az emberiségre –, minden egyes ember célja, hogy törekedjék az egyenlőségre. Az egyenlőségre a nagyokkal.

És a nagyoknak az egyenlőségre a kicsikkel: „Ha nem úgy cselekesztek, mint ezek a kisgyermekek...”²⁰

37. Az egyenlőség tehát a testvériség valódi lánytestvére.

38. TESTVÉRISÉG

Mindenki nem-vétkessége: a testvériség alapja.

39. A legkisebb gondjaitok mennyire elnyomják testvéreiteket, felülmúlják őket, megtagadják őket.

Szabadság = elnyomni

Egyenlőség = felülmúlni

Testvériség = megtagadni

40. EGYMÁSNAK ELLENTMONDÓK ÉS EGYMÁST KIEGÉSZÍTŐK

Nincs szabadság fegyelem nélkül,
nincs egyenlőség hierarchia nélkül,
nincs testvériség szigorúság nélkül.

A jelen társadalomban nincsen se szabadság, se egyenlőség, se testvériség.

Se fegyelem, se hierarchia, se szigorúság.

41. Nincs sem szabadság, sem egyenlőség, sem testvériség, amikor a gazdagok azért rendelkeznek hatalommal, hogy ez a saját önzésüket szolgálja, és a szegényeknek a gyűlölet jut.

42. Sem a felforgató szellem, sem a forradalmi szellem nem normális dolog. Az első forradalmárok a burzsoák voltak, az első lázadók: az arisztokraták. A burzsoák befészkelődnek a forradalmukba, de harsányan jajveszékkelnek, ha innen ki akarják őket akolbólítani.

A zűrzavart ők vezették be vitték be, a világba; az arany-király és az áru-ember – másféle zűrzavarok fogják elpusztítani őket.

A háborúk jogszerűsége.

Mi várható a reformoktól?

43. A burzsoá forradalom és reformálási képessége,²¹ mely a protestantizmusból ered, gondosan megemésztette a proletárforradalom szellemét; a vámpír, aki kiszívta a vérért, és a szerencsétlen erőltlenül meghal.

Amint ki akarja mutatni az erejét, megsemmisül. Amint hatalomra jut, eltaknyol.

44. ZSARNOKSÁG

Az Európa államainak legnagyobb részében uralkodó politikai rendszer olyan állam, amelyben az egyéneket erkölcsi szolgaságra, szolgálalkúságra és szellemi székrekedésre kényszerítik.

E zsarnokságok egyébként lehetnek haladók is, és megvalósíthatnak bizonyos reformokat, melyeket a baloldali kormányok nem szorgalmazhatnak e „demokratikusnak” nevezett államokban. Mint ami...²²

45. ZSARNOKSÁG²³

Természetes alapja: a demagógia.

46. A DEMAGÓGIÁRÓL

Átverni egy népet mint nemzetiséget, vagy egy népet mint proletariátust annyi, mint elhithetni vele, hogy létezése és ő maga valami kitűnő dolog, és ez elég ahhoz, hogy megalapozza felsőbbbbségét, vagy annak szükségességét, hogy hatalomra jusson.

Így hitetik el egy néppel, hogy faja jobb, mint minden más népé.

Elhithetik a munkásokkal, hogy jelenlegi állapotuk egyedül méltó a legnagyobb érdeklődésre, és hogy létmódjuk és gondolkodásmódjuk, a burzsoázia

által végbevitt leigázásuknak eme eredményei, kiérdemlik a legnagyobb figyelmet, tiszteletet, csodálatot. Kívánatos, hogy áldottak legyenek a kulturálatlanság és a faragatlanság nevében. Ahogyan van, a proletariátus nem érdemli meg a hatalmat.

47. A nép az a föld, amelyben az állami és kulturális felépítmények kicsíráznak.

A valódi demokrácia célja, hogy ezekből a felépítményekből építményeket csináljon.

48. A „kultúra”, „szellem” szavakról.

49. AZ IGAZI DEMOKRÁCIA KONKRÉT POLITIKAI FORMÁI

Ezek ismeretlenek. A megalapozásukra vállalkozó harc eredményei lesznek. A valóságba ömlik bele a tett, de az öntőforma ürege nem teszi lehetővé annak a domborműnek az elképzését, amely majd létrejön.

50. AZ IGAZI DEMOKRÁCIA KONKRÉT POLITIKAI FORMÁI

Ismeretlenek. A megalapozásukra vállalkozó harc eredményei lesznek. A valóságba ömlik bele a tett, de az öntőforma üregei nem teszik lehetővé annak a domborműnek az elképzését, amely majd létrejön.²⁴

51. Miként kell vállalkozni a harcra? A közönséges demokrácia mélyén és érte kell. Egyéneké a reformok átalakító cselekvése. Politika: nem veszek részt benne. A dolog kézenfekvő vonatkozása: egy igazi demokratának harcolnia kell a negyven óráért, a vasutak államosításáért stb. 1900-ban a Dreyfus-ügy újrafelvételéért.²⁵

52. MIKÉNT KELL VÁLLALKOZNI A HARCRA

A közönséges demokrácia mélyén és érte kell. Az egyéneké a reformok átalakító cselekvése.

**53. A PROLETARIÁTUS TÖRTÉNELMI KÜLDETÉSE
MÁSODIK FELHÍVÁS A PROLETARIÁTUSHOZ²⁶**

Hol toborzódnak az igazi demokraták? A proletariátusban, ha a proletariátus nem hagyja újból elillanni az alkalmat arra, hogy történelmi küldetéseit betöltse, amelyet a burzsoá intellektuelek kínálnak fel neki.

54. MÁSODIK FELHÍVÁS A PROLETARIÁTUSHOZ

Hol toborzódnak az igazi demokraták? A proletariátusban – ha a proletariátus nem hagyja elillanni az alkalmat, amelyet a burzsoá intelligencia gyártmányai újból felkínálnak neki.

55. A Forradalommal kapcsolatban

1. A felkészülés: a szakember harcosok, a szakértők – akik világra hozzák azt a bürokráciát, amely aztán majd eltörli őket.²⁷

2. A harc: örök polgárháború és külső háború – innen a katonák, a katonai fegyelem, a tábornokok jelentősége (v.ö. a közönséges demokráciák félelme ebben a tekintetben: Athén, Párizs).²⁸

Eredmény: egy fölfegyverzett nemzet, a nacionalizmus, egy ember diktatúrája, ráilleszkedve a bürokrácia diktatúrájára (v.ö. a napóleoni bürokrácia).

Ekképp a Forradalom csak úgy győzedelmeskedik, ha beletorkollik saját megszüntetésébe, és az államberendezkedés hasonló lesz ahhoz, ami azelőtt állt fenn – és a szabadság /néző/pontjából, rosszabb lesz.

56. A FORRADALMI ÁLOKOSKODÁSRÓL

A legalacsonyabb alakuljon át a legmagasabbá.²⁹

A reformizmus (közönséges demokrácia) veszélyes, mivel a megbolygatott elemeket a középszerűségbe viszi bele.

Az eddig ismert egyetlen proletár fél-forradalom példája szerint a proletariátus azonnal visszahullott a szolgaságba.

57. Az eddig ismert egyetlen proletár (fél-)forradalomban³⁰ a proletariátus azonnal visszahullott a szolgaságba.

58. A MARXIZMUS PARADOXONA³¹

Hogy a legalacsonyabb szüli a legmagasabbat.

59. REFORMIZMUS

Veszélyes (közönséges demokrácia), mivel a megbolygatott elemeket a középszerűségbe viszi bele.

A szociáldemokrácia árulása.³²

60.

Proletarizáció
felemelkedő
forradalom

Proletarizáció
reformok
középszerűvé tevés
Reformizmus

Proletarizáció
forradalom
Szolgaság
Konkrét
forradalmak

61. FASIZMUS

A proletár nemzetek tana.

Miért vannak szegény, termékeny nemzetek – míg vannak gazdag, meddő nemzetek.

Húzd át a „nemzetek” szót, helyettesítsd be az „osztályok”-kal: megkapod a proletár banális követelését.

fasizta nemzetek	=	szegények
demokratikus nemzetek		gazdagok

Egyfelől vannak a nemzetek, melyek a termelési forrásokat birtokolják (Szovjetunió, Anglia, Amerika); másfelől azok, amelyekben ezek hiányoznak.³³

62. Az erő és a ravaszság ideológiája. A marxizmusé és a fasizmusé.
Tökéletes párhuzamosság.

Igazság: hogy a szegény nemzetek megkaparintsák a gazdagokat
[amire nincs joguk

hogy a gazdagok konokul kitartanak a birtoklás mellett

Páros verseny.

Gazdagok _____ Szegény országok

Szegények _____ Gazdag Országok

63. Katolicizmus: „az ember romlott hajlamainak elnyomására való teljes rendszer”.

Mi: javasoljuk egy teljes rendszer kutatását az ember és önmaga, az ember és a társadalom közötti konfliktusok megoldására.

64. Demokrácia: a hatalom nem a történelmi küldetés által megérintett egyetlen ember (zsarnokság),³⁴ nem egy osztály (burzsoá köztársaság) vagy egy kaszt (szovjet bürokrácia) kezében van.

65. A demokrácia nem létezik. Csak a törekvés létezik a közönséges demokráciára, a burzsoázia által előidézett apadó mozgalom eredménye. A burzsoázia alacsony és a proletariátus felső rétegeinek Demokráciája. Sem a proletariátus alacsony rétegei, sem a burzsoázia felső rétegei nem ismernek el semmilyen, közönséges vagy valóságos demokráciát.

66. A közönséges demokrácia magát a középszerű szintjére hozásként gondolja el, a társadalmi államosítás különböző formáiban és a fennálló erkölcsök roncsai által előidézett unalomban.³⁵

67. Az igazi demokrácia magát a mindenki és a minden egyes erőfeszítése-ként gondolja el, olyan politikai formákra irányulóan, amelyekben a mindenki és a minden egyes által létrehozott gazdasági feltételek a mindenki és a minden egyes erényeinek köszönhetően lehetővé teszik a mindenki és a minden egyes személyiségének (individualitásának) a maximális kibontakozását.³⁶

68. Az igazi demokrácia ugyanakkor kilép a közönséges demokráciából. A közönséges demokrácia az igazi demokrácia purgatóriuma, és a fasizmus a pokla. Felhívás a tanítókhöz.³⁷

A zsarnokságok nem iskolát képeznek, hanem ledobandó terhet.

69. A középkorról³⁸ mint a világ első kísérletéről abban, amire vállalkozunk. Demokráciája: minden ember egyenlősége Isten előtt,³⁹

a Kegyelem szabadsága,

testvériség; a szereteten alapuló társadalom.

Fegyelem, hierarchia, szigor.

70. Nem mondható, hogy az igazi demokrácia fegyelmezett, hierarchizált és szigorú lesz. Ugyan benne Sz[abadság], E[gyenlőség] és T[estvériség] uralkodik majd, de e három erény mindegyikének a kiegészítő erényei is gyakoroltatnak [majd].

71. A franciák szerint a demokrácia bárdolatlanság: azok szerint, akik lebecsülik – és a túl sokak szerint, akik vágnak rá.

72. A PÁRTOKRÓL ÉS A PÁTRÓL

A közönséges demokrácia politikai természete magával hozza a pártok létét, melyek a még rosszul meghatározott törvények szerint váltják egymást a hatalomban, s amelyek mennyiségileg a szavazások során elnyert voksok száma alapján vannak jelen.⁴⁰ (Egy párt sikere egyébként nem áll egyenes arányban az általa elnyert szavazatok számával; ebből következnek egy méltányosabb választási módot célzó erőfeszítések, mint amilyen az A[rányos] K[épviselet]. Reménytelen erőfeszítések.⁴¹)

Az egyetlen párt létén alapuló valódi zsarnokság vagy demagógia, vagy erőszakkal jut hatalomra, vagy rendszerint maguknak a demokratikus intézményeknek a működése révén – miután a párt mindig egy látszatra többséggé vált kisebbség, első helyén mindig ott egy duce, egy Führer vagy egy [caudillo], aki⁴² éppenséggel a zsarnok.⁴³

73. A PÁRTOKRÓL VAGY A PÁTRÓL

Pártnak lenni annyi, mint partikulárisnak lenni, ahogy a csendőrök mondják a vaudeville-ekben. Miután egy természeti, fizikai és társadalmi partikularé önmagában partikularé, úgy látszik, nem előnyös még partikulárisabbá válni valamilyen párthoz tartozással. Így pártossá válunk, ami még rosszabb a partikulárisnál; arról van szó, hogy egyetemessé kell válni.⁴⁴

74. A ZSARNOKSÁG JÓTÉTEMÉNYEI

Ha a zsarnokság demagógia, úgy a közönséges demokrácia nem az.

Tehát nem irányul a középszerűre; [az egyedek] befoglalására az államba és a szolgaságuk behelyezésére a nagyság jegye alá.

De:

Ennek a kényszerített nagyságnak nincsen valóságos iránya. Az általa jelzett magasság csupán egy szó. Miután minden ember szolga, nem húzhatnak hasznot ebből a tettetett nagyságból. A nagyság rájuk folyik, a nemzet kiokádja a nagyságot, leperog róluk.

Szolgalelkűségük vízhatlanná teszi őket.

75. A Valóságos nagyság mindenkinek és minden egyesnek az erőfeszítését kívánja meg. Nem valamely egyszerű tény eredménye: a hozzátartozásé egy fajhoz vagy egy párthoz.⁴⁵

76. Ha a proletárt középszerűvé teszik a reformok, azt jelenti, hogy ő középszerű; ha a proletárt szolgává teszi a pártja, azt jelenti, hogy szolga maradt.

Harcai, történelme, vereségei, győzelmei, szenvedései nem tanították meg. Az elnyomás másik formájába zuhant bele, az elnyomás öbelőle való.

77. FORRADALMI SÉMÁK

Ezek egyike: egy osztály egy másik helyét foglalja el, ahogyan e másik egy harmadiknak a helyét foglalta el. Körvadászat: a nemesek lerázzák magukról a papokat; a burzsoák a nemeseket, a proletárok a burzsoákat. Valójában minden alkalommal azt látjuk, hogy a győztes osztály egyetlenegy pártja „berendezkedik”, kiegészítik a legyőzött osztállyal, és saját osztályának többi része benne marad a nyomorban. Hogy benne maradjanak a nyomorban, ahhoz semmi más nem kell, csak hogy a többiek rabszolgatartókká váljanak: az orosz bürokraták, [kihagyott hely].

Az összes esetben a politika győzedelmeskedik az erkölcs fölött, a társadalmi viszonyok az emberi viszonyok fölött, az államapparátus a konkrét élet fölött, a szófósás a valóságos boldogság fölött.

78. Minden társadalmi átalakítás célja az individuumok boldogsága, és nem a kikerülhetetlen gazdasági törvények megvalósítása.⁴⁶

79. Az igazi demokráciában sok olyan dolog lenne, amelyek középszerűnek tűnnek kortársaink szemében. A közép szükséges a szilárdsághoz. A boldog népeknek nincs történelmük.⁴⁷ A háborúk már nem teremnek hősokeket, a megrázkódtatások bámulatra méltó forradalmárokat, a feltételek egyenlőtlensége elegáns tolvajokat, romantikus gyilkosokat és kiegyenlítő drámákat.⁴⁸ Többet kellene foglalkozni az egyének agresszivitásával.⁴⁹ A szerencsétlenség e különböző aspektusai elenyésznek majd. Csak az sajnálatos, hogy hosszan elidőznek még itt azok az egoisták, akik azt hiszik, ez az élet.

80. Közép és középszerűség.

Az igazi demokrácia e közepe egyébként a lényegénél fogva különböző a közönséges demokrácia középszerűsítésétől. Ez csak a mostani civilizált és kancsalul torzító szemekben tűnhet közepesnek.

81. Az igazi összefüggés a kiváló, a középszerű és a közönséges között.

82. Az erények nem egyetlen létezőt alkotnak, hanem egyetlennek kell lenniük.

83. A polgárok erkölcsi képezik a demokráciák egyetlen szilárd alapját.

Zsarnokságban nagyobb szükség van a demokrata erényekre: mindenki rendőrré válik (Oroszországban, Németországban, Olaszországban).⁵⁰

A demokráciák szilárdsága a polgárok erkölcssein alapszik.

84. Az Erény szóról:

Egy köztársaságban a polgároknak erényeseknek kell lenniük: rendelkezniük kell a kívánatos erényekkel ahhoz, hogy polgárok legyenek.⁵¹

Ezek az erények három címszó alá rendeződnek:

Szabadság
Egyenlőség
Testvériség

85. Nem elvont, hanem demokratikus, vagyis tényleges erényekről van szó: és ami a külső hatókört illeti: cselekvő erényekről.

A valóságos Szabadság, a valóságos Egyenlőség, a valóságos Testvériség visszaadásának akarásáról.

86. Ismeretes az erények háromsága: ezek hittudományi erények.

Hít, Remény, Szeretet. A Hitből fakad a Szabadság. Miféle remény? az egyenlőségé. És a Testvériség a Szeretetből.⁵²

87. A másodlagos erényekről.

Az udvariasságról mint a Testvériség formájáról.

A Tisztaságról ugyanebben az értelemben.

88. Fenntartások a TISZTASÁGOT illetően.

A higiénia az embereket inkább szomorúvá és mániákussá teszi. Nem kell túlzásba vinni. A tudomány hajlik a változásokra, mint minden más. A fehér kórház, a hipertisztaság csak a világ szomorúvá hangolásának és elszomorításának különböző formái, a közönséges demokrácián keresztül.

89.⁵³ A RÉGI ERÉNYEKRŐL

A nemesség

A kézműves tulajdonságok

a család

a tulajdon

90. A RÉGI ERÉNYEKRŐL

A nemesség – a becsület – a lovagság

a kézműves tulajdonságok

a család

a tulajdon

91. A HÉT FŐBŰN

Falánkság

Bujaság

Irigység

Fösvénység

Harag

Góg

Restség

kitüntetetten burzsoá érzelmek. A pénz.

92. SZERETET⁵⁴

A Szabadság, az Egyenlőség és a Testvériség egyedüli forrása.

A szeretet az egyetlen erény.⁵⁵

93. MUNKA ÉS TUDAT

94. A boldogság a földön.
Optimizmus és pesszimizmus.
Hogy semmi nem szilárd.
Az egyedi rendeltetésről.
A kétségbeesésről és a végzetszerűségről.
A sztoicizmusról, a Gondviselésről és a hősiességről.
Hogy a demokráciának kell egy hős.⁵⁶

95. A dolgok átalakításáról. Az átalakítás ciklusairól.⁵⁷
Történelemfilozófia és a *Yi King*.⁵⁸

96. Az erények alapjáról a megismerés területén.⁵⁹
A szabadság: szabadnak kell lenni a megismeréshez.
Az egyenlőség: egyenlőnek lenni azzal, akit megismerünk.
A testvériség: testvérévé kell lennünk annak, akit megismerünk.

97. Minél inkább fölemelkedünk, annál szabadabbá válunk; meghatározásánál fogva: fölemelkedés = megszabadulás a kötelekektől = a korlátok lebontása.⁶⁰

Minél szabadabbá válunk, annál egyenlőbbek vagyunk: a gőg (amely megtiltja, hogy egyenlőknek lássuk magunkat) korlát.

Minél egyenlőbbek vagyunk, annál inkább testvérek is.

98. A teljes szabadság mély alapjáról: megszabadulni minden korláttól.
Hogy „teljes szabadságban” cselekedjünk, korlátozottaknak kell lennünk.
A dipszomán, az iszákos nem szabad, ahogy a prohibicionista és a teatotaliter sem az.⁶¹ Mert nem számolnak azokkal a valóságos okokkal, amelyek miatt cselekszenek.

99. A partikuláris emberek és a partikularitásban élők gyakorolta erényekről.

100. Fegyelem és Szabadság.

101. Az egyéni szabadság (az egyéni kibontakozás) csak lemondások, áldozatok, elhagyatottságok, szenvedések, fájdalmak árán érhető el. Ugyanígy a társadalmi – mindenki által és mindenkiért való – szabadság csak rombolások és fölfordulások árán szerezhető meg. (Mint mindig, itt is vannak kivételek: a legvalószínűbb.) Sok „művészi kincs” eltűnik, sok kedves szokás, sok élet.

102.⁶² Adva van egy társadalom: elfogadják. Ki fogadja el?

1. azok, akik hasznót húznak belőle, természetesen;
2. akik nem túl sokat szenvednek benne;
3. akik szeretnek szenvedni;
4. akiknek más a dolguk.

103. Nincsenek-e szerencsétlenek a társadalom valamennyi osztályában?

104. Adva van egy társadalom.

1. A dolgok illetén állapotát isteninek mondják. Igen, mint minden, ami van, stb.

Nem, mert nincs semmi isteni benne. A monetáris kérdések és a góg által felkészített többség sokszoros forradalmának az eredménye. Hiúságtársadalom. És mi a kevésbé „istení”, ha nem a hiúság?

2. A dolgok ezen állapota nem lehet másmilyen, csak ez.

Igen, mint minden, stb.

Ez fölfoghatatlan, mivel minden állapot lehet másik, mint ami, és ténylegesen mássá válik.

3. Megengedjük, a dolgok jobb állapota lehetséges. De kockáztatni azt, amit már elértünk...

Nagyon kockázatos...

Mit értünk el? Nem sokat. Szinte semmit.

4. Miért akarnók átadni magunkat annyi rossznak? Miért akarnók megalapozni az igazságot – amit Önök⁶³ igazságnak vélnek –, a földön?⁶⁴ Miért köteleznők az embereket arra, hogy boldogok legyenek?

5. Igaz, hogy lennének szerencsétlenek és nyomorultak.

105. A Természet telente elpusztul, hogy minden tavasszal újjászülessen, így követvén az évek folyását egyik születéstől a másikig, majd az újjászületésig.⁶⁵

A Társadalomnak nem kell tartania attól, hogy el kell pusztulnia, hogy átléphessen egy jelenből egy jövőbe.

Félnie attól kell, hogy stagnál egy örökös őszben.

Várva, hogy megvalósuljon tökéletes szilárdsága.

Az Értekezés a Demokrata Erényekről iratcsomója

A. A KÉZIRATOKBÓL VALÓ „TÖRMELEKSZÖVEGEK”

106. Ezek nélkül az ostoba tyúkok nélkül valamennyien testvérek lehetnénk (megvitatni).⁶⁶

107. Internacionalizmus.⁶⁷

108.⁶⁸

Bevezetés	0
Szabadság	1. 4. 7
Egyenlőség	2. 5. 8
Testvériség	3. 6. 9

109. A „forradalom” kapcsán.⁶⁹

110. Nietzsche groteszk tévedése: az ember a társadalomban csak egy ember. Fintorok és örület az emberfölöttijén.⁷⁰

111. Erkölcsi könyv, nem politikai, sem politikai gazdaságtani.

112. Politika – szerfölött gyanús tevékenység.

113. Politikai Gazdaságtan – Tudomány.

114. Tehát: itt éppen a morálról van szó.

115. Ellenvetések az Igazi demokráciával szemben. Lásd odébb.⁷¹

116. Ezúttal sem vonunk le itt tulajdonképpen konzekvenciákat – politikaiakat.

De aki előbbre akar jutni, látja. És ha proletár forradalmár, akkor először saját tehetetlenségét látja meg.⁷²

117. A valódi demokrata szellemet nem az egyedeknek csak egyetlen kategóriája határozza meg – az igazi demokrata erények. A proletariátust elveszejtí a gőgje – a parasztkhoz folyamodik, a kispénzüekhez, a nyugdíjasokhoz. Politika.

118. És még a racionalizmushoz.

119.

0 Bev.

1 Szab.

2 Egyen.

3 Testv.

4 *id.* fegyelem5 *id.* hierarchia6 *id.* szigor

7 Szeretet

8 Tudás

9 Béke

inkább
történelmi
és laikus
megerősítő
pozitívinkább
misztikus
és hírhozó.
dialektikusmetafizikus⁷³**120.**

Szolgaság

Előjog

Szab.

Egyen.

Testv.

fegy/*elem*/
hier/*archia*/
szigorosztály-
uralmú
társadalmakfeudális
társadalom

121. A Három Köztársasági Grácia⁷⁴ belsőleg összekapcsolódik. Szabadság nem lenne Egyenlőség, sem Testvériség nélkül. Semmilyen Egyenlőség nem születhet meg Szabadság, sem Testvériség nélkül, semmilyen Testvériség nem létezhet Egyenlőség, sem Szabadság nélkül.

122. Minden erény: harc és *munka*, erőfeszítés. A Nevelésről
Az Új Emil.⁷⁵

B. NEM JAVÍTOTT SZÖVEGEK

124. Utópia: egy nem demokratikus r[*endszer*]ben nem tekinthetünk minden embert a testvérünknek. (Kereszténység: a szélsőséges individuális erényé, néhány egyén valósítja meg.⁷⁶ Közben vannak a gonoszak, a pogányok...) Egy nem demokrata r[*end*]sz[*er*]ben (pél[*dául*]) burzsoá közt[*ársaság*]/ a demokrata nem tekinti az embereket ténylegesen szabadnak, ténylegesen egyenlőnek, ténylegesen a testvéreinek – csupán a lehetőségét tekintve. És az ő feladata, hogy megvalósítsa azt a szociális államot, amelyben számára lehetséges lesz, hogy minden embert valóságosan és konkrétan szabadnak, egyenlőnek és testvérnek tekintsen.

A következő erők képesek egy ilyen állam megvalósítását megakadályozni:

1. a gazdasági törvények, amelyek kikényszerítik, kondicionálják a nem demokratikus államok létét;

2. tudattalan hatalmak és sötét erők, amelyek az egyének lelkében tanyáznak.

Egyfelől a *törvények*,

másfelől a *nehézségi erő*.

125. Az emberek nem szabadok; szabadságot (társadalmi) úgy kapnának, hogy nem szolgáltak rá – hacsak előzőleg a nevelés nem szabadította fel őket. És nem fontos, hogy a nevelés felszabadítsa őket, ha a társadalmi föltételek nem engedik meg, hogy valóságosan szabadok legyenek. Az emberek nem egyenlők – nem állnak készen arra, hogy azok legyenek. Törvények nem teszik őket egyenlőkké – egyenlő emberekké a folyamatos kibontakozás, a társadalmi erő és az egyéni erőfeszítések interakciója teszi őket.

Az emberek nem testvérek. „Hol van a testvérem? A szíve mélyén gyűlöl engem.”

Ne mondják, hogy ez mindig így lesz: vagy azok, akik ezt mondják, a kiváltságosok – csak akkor nem érthető, miért mondják ezt annyi sokan, vagy azok, akik ezt mondják – rabszolgák.

De míg őket meg lehetne érteni, a kiváltságosok már nem mondhatnák, nem merészelhetnék, nem akarhatnák azt mondani: a dolgok ilyenek, nem változnak. Mivel a nyomorúságuk nagy, a nyomorúságuk a szívükben van. Egy olyan társadalomban, amelyben az emberek szabadok és egyenlők és mindenki testvér, közülük *egy* ember – ha a kiváltságos felfoghatná, mit tesz szabadnak lenni, egyenlőnek lenni mindenkiel és mindenki testvére lenni, pénzkönyveket sírhatna arra a gondolatra, hogy többre becsülheti jelenlegi helyzetét.

De túlságosan hiábavaló lenne reménykedni a *meggyőzés*ben.

126. Az egyik ember szabadsága miként nem ütközne bele, nem miért nem sértené a másikat?

Így az, aki este 10 óra után bömbölteti a rádióját (szabadságában áll megtenni, ha a szabadság – a konkrét, a köznapi, a gyakorlati – nem egy üres szó), előidézti a szomszédság tiltakozó égzengéseit és villámain. És meggátolják; hiszen a többieknek is ugyanúgy „szabadságában áll” aludni. Ő zavar. Úgy gondolhatjuk el, hogy egy eretnek ugyanígy „zavarja” az ortodoxokat, sérti őket, beléjük ütközik. Őt is elhallgattatják, mint a pasast a rádiójával.

A szintén egyszerű (-sítő és -sített) megfontolások ugyanolyan gyötrőek, mint a többi – magasztosabb, eszményibb, teologikusabb – megfontolás a Szabadságról és a Szükségyszerűségről.⁷⁷ (A kettőt nem akarom itt összekeverni: kinek-kinek a társadalmi szabadságát és a Szabadságot mint filozófiai problémát.)⁷⁸

De fölvethető, hogy a szabadságért vívott egész harc /mindig/ (?) részleges lesz-e? Még akkor is, ha nem tekintünk el az ösztönök „sade-isztikus” engedélyezéséről (lásd Sade, „még egy erőfeszítést, ha köztársaságjak akarnak lenni”⁷⁹).

[*Megj/egyzés/*. Van egy megoldás a rádiózó ember problémájára: a házak úgy legyenek megépítve, hogy... stb. Vagy még az a megoldás, hogy e pasas legyen annyira művelt, hogy felfogja az általa okozott zavart, és állítsa le magát – szabadon.]

A Szabadságot ért minden támadást szabadon kell elfogadni. *Köv/etkezés-képp/* megértve.

Így szabadságunkban áll sétálni egy „nyilvános felügyelet alá tartozó” kertben, ha szabadon elfogadjuk, hogy tilos a virágokat leszedni.⁸⁰

(Évente egyszer engedélyezhetnék, hogy mindenki szedhessen ezekből a virágokból... egész álló éjjel bömböltethesse a rádiót...⁸¹)

De mindez csak banális szabadság. Ez lenne a Nagy Szabadság?

E szabadság társadalmilag csak akkor létezik, amikor minden indíték, melynek érdekében állna a kikényszerítése, eltűnik.

Pl. egy szociális állam, amelyben bármi módon „az egész éjjel a rádiót bömböltető pasas” vagy „a virágokat tilos letépni a közparkban” jelensége eltűnik.

Ami e tárgyban számos hipotézis felállítását teszi lehetővé. Akár azt, hogy már nem sért senkit a rádióhallgatás egész álló éjszaka, akár azt, hogy a házakat úgy építsék meg, hogy... akár azt, hogy rezgéses kész/ülékek/ hallgatását a saját rádió bemenetére korlátozzák.⁸² Végül akár azt, hogy a rádiókészülékek simán vagy egyszerűen eltűnnek.

Akár azt, hogy már senkit nem sért, ha látja, hogy valaki akármilyen indítékból leszakítja a virágokat, akár azt, hogy már nincsenek is virágok a közp/arkok/ban, végül akár azt, hogy már nincsenek is közparkok.

127. *A visszatérés Utópiába.* Nem. De meg kell világítani az utat. Látni, hogy hova megyünk.

128. Emeljük föl, ó, hopp, a problémát:⁸³ a kis sz-szel írott szabadság célja, hogy a szabadságot megvalósítsa, nem konkrétan, nem abszolút módon (ez mindig követendő, de nem elérendő cél) – hanem hogy e konkrét mini- vagy maxi-mális szabadsággal lehetővé tegye, hogy minden egy-es egyénnek ezzel az eszközzel megadja az eszközt a Belső Szabadsága elérésére, ami a boldogság legelső feltétele.

A szociális állam megvalósulásáról, mely minden egyén számára lehetővé teszi, hogy belsőleg Szabad legyen.

129. De a konkrét szabadság számára ez szegényes mentség... stb.

130. Vége legyen a tréfának...

131. Szexuális szabadság. A régi erkölcsökről.

132. A vérző Saint-Just mondta nekem: Szabad vagyok és eleven.

133.

A reakcionáriusok rémségei: női hisztéria,
gyűlölet (rágalmazás, gyalázkodás),
dühöngés.

Szab[adság]	Tudás	Dühöngés
Egy[enlőség]	Tett	Hisztéria
Testv[ériség]	Szeretet	Gyűlölet

134. Mire jó... lehetetlen... tilos megkísérteni... ez abszurd... Nézzék: amióta kitalálták a demokratikus eszményeket: mind több háború... forradalom... annyi szenvedés és még több halott...

Azok, akik hagyják magukat megállítani... azok, akik nem látják az évszázadokat a maguk feladata miatt... és mégis előttük a ma élő emberek.

135. Tényleg egy igazi szociális demokratikus állam – számos dolog el fog tűnni... Sajnálható a katonaság festőisége... A szép egyenruhák és a fölvonulások... a sokszínű zászlók... a szép hadihajók...⁸⁴ a fényűzés bizonyos oldalai... a nagypolgárok élete... sok kellemes dolog... el fog tűnni.

Itt kell lenniük, hogy eltüntethetők legyenek. És kidobhatók. Gyűlölet nélkül. *Talán* meghatottsággal. Az aratómunkás lekasálja a gabonátáblát – amilyen szép egy gabonátábla, miért ne hagynánk meg... Elrohadna a helyén. Így kell lekasálni intézményeket és szokásokat.⁸⁵

136. Egyenlőség. Azok, akik nem emberfölötti, isteni (természettel, adott-sággal) rendelkeznek – de most egy nagy ember, egy zseni – csak egy ember... közöttünk.

137. Okt. 3.

A szabadság a Levés átalakítása Létté.

Az egyenlőség a Bírás ——— Létté.

A testvériség a Létezők ——— Létté.

138. Saját terület, ahol kinek-kinek az ind[ividualitás]a, a szem[élyisége] kibontakoztatható: a szociális állam, ahol ő szabad.

az egyenlők ——— egyenlő

és a testvérek ——— testvér

között

139. A mesterekről a testvérekről⁸⁶ azért, hogy elnyerjük
a Tudást
a Békét
a Szeretetet

140. Csak a Köztársaságiak tudják megbecsülni
a Nagy Embereiket (igen vitatható).

[Itt csak a Nyugaton megvalósított rezsimeket

veszem tekintetbe]

a R[ómai] Bir[odalom]tól kezdve

141. A rabszolgaságról Boswell, 749., fontos
és 755., J.-nak B.-hez írott levele előtt.⁸⁷

142. A köztársasági erények gyakorlása csak egy olyan társadalmi állapotban (stádiumban) lehetséges – ahol ezek az erények lehetségesek. Enélkül utópia.

A köztársasági erények 1. gyakorlata (A) tehát e dologi állapot konkrét elővezetése lesz.

143. A Társadalmi Intézmények és Formák az egyének Reciprok Rendszerét jelentik.

Int. f (Egy.)

Egy. = \emptyset (Int.)

Egy. = ford. f (Int.)

Int. = f (\emptyset Int.)

144. A Társadalom alapozza meg az Erkölcsöt és az Erkölcs a Társadalmat.

145. A gazdasági törvényekről. A szabadság 1. foka. Az ember uralja a gazdasági törvényeket – felszabadultan.

146. A hátravetésekről. A szabadság 1. foka. Az ember uralja az ösztöneit és az örökölt rosszakat – felszabadultan.

147. Az ember művének kettős aspektusa.

148. Hogy az igazi demokrácia nem lesz demo-krácia, mivel ekkor nem lesz „krátia”, nem lesz.⁸⁸

149. Az erkölcs a párt szolgálatában (Fessard, 25. Lenin).⁸⁹

Ellenben: az örök törvények.

Köztes pozíció.⁹⁰

C. [SZABADSÁG, EGYENLŐSÉG, TESTVÉRISÉG]

SzET. 15. A középületek falain ott e modern tri[ász].

Jegyzetek

¹ Ugyanígy, erre a kérdésre: „A történelemnek tudománnyá kell-e válnia?“, a *Mintatörténelem* harmadik mikro-fejezetében azt írja: „Igen. / Ez a jelen könyv tárgya.” (Gallimard, 1966, 11.)

² „Béke a földön minden jóakarátú embernek”, a mondatot az angyalok mondják a pásztoroknak Krisztus születésekor (Új Testamentum, Lukács II., 13–14.). A *vulgata* e mondata megtalálható a latin mise *Gloria*-részében.

– A „*Gloria in excelsis Deo, et in terra Pax hominibus bonae voluntatis*”-ról („*Dicsőség a mennyekben Istennek és Béke a földön a jóakarátú embereknek*”) adott értelmezésében Guénon leszögezi, hogy „mind a *Gloria*, mind a *Pax* szó a belső vonatkozásra utal az Alapon keresztül, és a külső vonatkozásra a kinyilatkoztatott világon keresztül”. Hozzáteszi, hogy „ha így tekintjük ezeket az igéket, rögtön megérthetjük, hogy miért az Angyalok mondják ezeket, /.../ hirdetve »Isten születését mivelünk« és »mibennünk«. A *Gloria* jelentése a „dicsfény”-re utal, amelyben és amelyen keresztül bekövetkezik az üdvözítő látomás (*in excelsis*), míg a *Pax* „a világba (*in terra*) beiktatott spirituális központok egyik alapvető attribútuma”.

Amikor Lukácsot idézi, Queneau nem említi a *Dicsőséget*, csak a *Békét*; másként fogalmazva, a „végcél”, melyre az *Értekezés a Demokrata Erényekről* törekszik, vagyis „az igazi demokrácia”, összefügg egy valódi „spirituális központ” megalapításával a kinyilatkoztatott világ rendjében. De ez csak akkor jön el, ha az ember az *Erényt* választja, és nem a *Vétket*, és akkor, ha „jóindulatú” és „jóakarátú” („*Pax hominibus bonae voluntatis*”), amihez Queneau szerint semmi kétség nem fér, mivel szerinte „minden ember jóakarátú lesz” (vö.: R. Guénon: *Le Roi du Monde /A Világ Királya/*, Gallimard, 1958, 20–30.).

– Egyik Marcel Moréna írt levelében Queneau megismétli ezt a Lukács-idézetet, az 1939–40-es évek politikai és történelmi közegére alkalmazva: „Befejeztem a Bergyajevet, aki oly élenken érdekelt – semmi túlzott ámulat (Sesztov és Szolovjev miatt, akiket már megismertem; és a hozzájuk közeliiket). Csakugyan van itt valami szilárd dolog – de akkor mit gondoljunk Krisztus ígéről a »jóakarátú emberekről? Valójában nem éppen a szocialisták (kommunisták) a »jóakarátúak? De *Doszt/ojevszkij/* következtetése *valójában profetikus*. Persze borzalmas az az öntőforma, amelybe minden jövőbeli embernek bele kell ömlenie” (1940. február 24., *Cahiers Raymond Queneau /Raymond Queneau Füzetei/*, 4–5. sz., 1987, 49.).

Millenarizmus: a millennium tana, a „millenaristák” által várt ezeréves uralom, akik szerint a Messias az Utolsó Ítélet napja előtt ezer évig fog uralkodni a Földön (vö.: *Histoire des religions /A vallások története/*, sous la dir. de H.-C. Puech, „*Encyclopédie de Pléiade*”, II. köt., Gallimard, 1972, 1249–1253.; lásd még Norman Cohn: *Les Fanatique de l'Apocalypse /Az Apokalipszis fanatikussai/*, Payot, 1983). Krisztus és a hívők ezeréves uralmát („az ezer évre megkötözött Sátán” idejét) a *János Jelenései* (XX, 2–7.) hirdette meg. A millenarizmusra történő hivatkozás alapvető, hiszen párhuzamba állítja egymással a Queneau által előrevetített „földi Paradicsom” és „az igazi Demokrácia” meghirdetését az *Értekezés a Demokrata Erényekről* szövegében.

– François Marie Charles Fourier (1772–1837), akinek Queneau két cikket szentelt a Bords-ban */Szegélyek/* („*Hegeli dialektika és Fourier-sorozatok*”, Hermann, 1963, 37–51.) és a Le Monde-ban („*Költészet és matematika*”, 1967. május 18.). „A kapitalista rendszer ellentmondásairól készített elemzése, a munkaszervezésre vonatkozó elgondolásai, az az elhatározása, hogy az emberi képességek kibontakozása oldja meg az ember és a társadalom közötti konfliktust, ezt az utópistát a francia szocializmus eredeti előfutárává tette”, és az

Értekezés a Demokrata Erényekről logikai előfutárává, amikor Queneau dicséri a Falanszter gondolatát, amelyet Bouglé a „földi paradicsom”-nak nevezett (*Socialisme français /Francia szocializmus/*, Armand Colin, 1932, 114. p.).

– Szent Ireneus (i. sz. 130–202) a keresztény ortodoxia egyik első teológusa. „Ireneus vállalkozásának óriási érdeme, hogy a hagyományos hitnek megadta első rendszerszerű kifejtését, erélyesen hangsúlyozva függőségét a Szentírást illetően (*Histoire des religions*, op. cit., 265.). Lyon püspökeként szerezte 180 körül az *Adversus haereses*t, melyben a millenarista eszkatológiát védelmezi, szembeállítva a görög filozófusokkal és a gnosztikusokkal. H.-Ch. Puech szerint Ireneus számára „csak a történelemben létezik Isten ismerete és feltárulása”. Az idő „előrehaladás és fejlődés, és lehetővé teszi az emberi tudat kibontakozását. Így »az újjászületett Ádám« és »a paradicsomi Ádám« között van a megpróbáltatás, a lecke, az idő hathatós előrehaladása” (*En quête de la Gnose /A Gnózis kutatása közben/*, I. köt., Gallimard, 1978, 14–16.).

– A történelem e keresztény teológiája átjárja a queneau-i kísérletet, nem haszontalan tehát leszögezni, 1933 és 1939 között járt az École des Hautes Études-ön (a Vallástudományi szekcióban) Henri-Charles Puech előadásaira a Gnóziról, a manicheizmusról és Ireneusról. Végül tegyük hozzá, hogy amikor az *Egyetemes Történelem* anyagának tablját felvázolja, amiről 1940-ben ábrándozott, Queneau megjegyzi: „Számba venni a »történelemfilozófia« összes erőfeszítését Szt. Ireneustól – Oppenheimerig, Sombartig, Spenglerig stb.” (*Journal /Napló/*, op. cit., 131.).

³ Lásd a függelékben lévő szöveget a „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség” háromságáról.

⁴ A *Volontés*-ban 1939 áprilisában megjelent egyik cikkben Queneau nagyjából ugyanennek a Guéron ihlette érvelésnek néhány részletét megismétli: „Hogy az irodalomtörténetekben – írja – egy ilyen-olyan nagy – vagy kicsi – író ismeretlen legyen, az csak a hülyék összeegyeztetett véleményformálási szabadságának tudható be: csekély kellemetlenség ez, e szabadság, melyből valójában az újtók húznak hasznot; de mire panaszkodnak?” Néhány sorral alább a „fel nem ismert zseni” eszméjéhez fordul, hogy rákérdezzen: „másként fogalmazva, a meg nem értés – hogyan lehetséges? Azzal a bárki számára adott lehetőséggel, hogy bármiről megnyilatkozzon, vagyis a nyomtatással és a reformációval” (újraközölve: *Le voyage en Grèce /Utazás Görögországban/*, op. cit., 162–168.). A reformáció és a nyomtatás együtt létezése Queneau által előtérbe állított történelmi tény, de a reformációt Guéron helyezte a modern világról adott kritikájának középpontjába, miután szerinte a protestantizmus kezdetben „lázas volt a tradicionális szellem ellen” (*La Crise du monde moderne /A modern világ válsága/*, op. cit., 73–74. és 78.). Azzal a modern szellemi állapottal, amely a szabadság „lidérces eszméjét” dicsóítja (84.), „azt a sok törvényt, melyen a ’demokratikus’ eszmeiség alapul” (92.), Guéron a katolikus hagyományt állítja szembe, amely olyan lényegi értéket jelenít meg, mint a vallási kultúrába bevéssződött hierarchia vagy elitizmus: „A középkor ’hagyományos tudományai’ egy többé-kevésbé korlátozott elit számára voltak fenntartva /.../, másrészt volt valami a hagyományban, ami válogatás nélkül közösségi volt”, tudniillik „a katolicizmus képviselte sajátos formájú vallási hagyomány” (73–74.). Guéron szerint a katolikus egyház és a szabadkőművesség alkotja azt a két (exoterikus és ezoterikus) elemet, mely alkalmas a hagyomány helyreállítására Nyugaton.

⁵ A találmányok témája alapvető fontosságúnak mutatkozik az *Értekezés* olvasatában. Lehetővé teszi, hogy jobban megértsük az 1937-es Queneau és az 1942-es Queneau,

a *Mintatörténelem* megfogalmazója között beállt törést. (Emlékezzünk rá, hogy e két periódus között zajlott le a szerző „spirituális fordulata” /1941/ – az 1942-től 1968-ig tartó periódust mindenekelőtt az áttérés jellemzi az „ész” uralmáról az intellektusra, a „spirituálisra”). Az *Értekezésben* Queneau Guénon látomásával összhangban hangsúlyozza „a találmányok ártalmait”, aki a találmányt összekapcsolta az újítással, és ezen keresztül a modernitással, alapvető kritika tárgyává téve a modern világ ellenében (*La Crise du monde moderne /A modern világ válsága/* és *Orient et Occident /Kelet és Nyugat/*). *A contrario*, a *Mintatörténelem*ben a találmány és az újítás a történelem lényege maga:

Az újdonságok eleme.

Jóllehet olykor fellép néhány új dolog, ami valóban a történelem hajtóerejét alkotja: a találmányok. A találmányok története az igazi történelem, amennyiben annak története és elbeszélése, ami valóban és gyökeresen új (*op. cit.*, 92.).

E gondolat majdnem azonos kifejezésekkel visszatér 1945 januárjában a *Front national /Nemzeti front/* cikkeiben: „A valódi nagy történelem a találmányoké; a statisztikai, biológiai és földrajzi adatok mélyén ezek ösztökélik a történelmet” (újraközölve a *Bâtons, chiffres et lettres* kötetben /*Rovások, számok és betűk/*, *op. cit.*, 172.). A hasadás a két periódus között e ponton mélységes. Amikor az *intellektus* uralja az észet (1935-től 1941-ig és 1968-tól 1973-ig), a találmány legfeljebb szükséges rossz; amikor az ész fölébe kerekedik az *intellektusnak* (1942–1968), a történelem lényegévé válik.

– Egy kétoldalas kiadatlan munkajegyzetében Queneau eredeti javaslatot tesz a történelem keletkezésének idején a Kezdeti Találmányok Korszakára: „A hasznossági és gazdasági szempont, melyből tudományunk a dolgokat szemügyre veszi, épp olyan, mint amikor azt gondolják, hogy a legelső találmányok meghatározott célért jöttek létre. Mivel kocsiban akartak gurulni, feltalálták a kereket. Úgy képzelik, ez vagy az a természeti tárgy (például egy fa törzs metszete) sugallhatta az eszmét. Sőt általában úgy hiszik, valamely tárgy (baltát, ekét) a hasznos működésséért találtak fel, miként jelenleg is. / Örültem, amikor meghallottam, hogy a jelenlegi etnográfia (mellyel távolról sem szimpatizálok) már nem osztja ezt a nézőpontot. A kerék a Világot jelképező árbocrúd (kiterjesztve: a kör és belőle kiemelkedve: az árboc); az ív az »egyhúrú zenei ívből« ered. Így hát két teljesen jelképes, »mágikus« és metafizikus, eredeti értelmétől elfordított, szent »tárgyról« lenne szó. Azt hiszem, végig kell vinni e nézetet, és el kell gondolni, hogy volt egy régi és »paradicsomi« állapot (harmadkor, amikor a jég még nem fedte a sarkokat), melyben az embernek csak szent »tárgyai« voltak. Olyan események következtek, mint a föld hajlása az ekliptikus körön /üres rész/ az embernek használnia kellett ezeket a tárgyakat; sőt azt gondolhatni, a *felhasználás* és a /üres rész/ együtt létező, egyidejű ok és hatás. / Úgy tűnik, ekképp kell értelmezni Prométheusz híres mítoszáét: Prométheusz az az ember /az a félisten/, aki az addig kizárólagosan szent és a szentáldozatra szentelt tüzet »felhasználta«. Kétségkívül ez volt a rituális tárgyak első »profanálása« – amit követett a Kerék, az Ív, /a Balta és az Eke?. És így kezdődik a Találmányok Korszaka. // Általában van egy tökéletesen rossz nézetünk erről a kérdésről; úgy beszélünk a Találmányok Koráról, mint ami a XV. századba helyezendő. Csakhogy ez a Kor a történelem kezdetével kezdődött. A találmányok szinte megállás nélkül folytatódtak a történelem előtti kor óta. A fémek használata, az állatok idomítása jelentős találmány volt; a mechanika haladását a görögöktől »mint olyanoktól« ismerjük. Bár könnyen szilárdult meg a Római Birodalomban, elterjedt Bizáncban és az arabok révén (Kínában soha nem szűnt meg). Nyugaton, jelenlegi korszakunk kezdetét (X–XI. század: a Francia Királyság /987/, Anglia /1066/, a Német Birodalom /üres rész/, az első keresztes hadjárat /üres rész/) egy sor találmány jelölte ki, amelyek jelentőségét emlékezetesen Lefèbre Des Noëttes parancsnoka világította meg. E találmányok egyike (a mai hárm)

tette lehetővé a rabszolgaság eltűnését, a 2000 évvel korábban kezdődött görög–római világ eme utolsó nyomát. Hiszen a civilizációs »fázisok« 2000 éven át tartanak.”

– E megjegyzés a *Mintatörténelem* dossziéjából való (CIDRE, 151–152. f°). Queneau közölt egy recenziót Lefèvre Des Noëttes parancsnok munkájáról (*L’attelage. Le cheval de selle à travers les âges. Contribution à l’histoire de l’esclavage /A hám. Az igásló a korokon keresztül. Adalék a rabszolgaság történetéhez*, Picard, 1933) a *La Critique sociale /A társadalomkritika/* 7. számában (1933. január; újraközölve a *Le Voyage en Grèce*-ben, *op. cit.*, 33. és köv. p.).

– Hangsúlyozandó, hogy a „találmányok ármányai” témája jelen van Csuang-ceunál, legalábbis Wieger Queneau által forgatott fordításában (a *találmány* kifejezés Wiegertől való, és nem szerepel a „La Pléiade”-ban újrakiadott UNESCO-fordításban, például 1969-ben): „Ez a mesterséges, természetellenes tudomány okozta e világ minden baját, és mindazok szerencsétlenségét, akik lakják. /.../ Igenis, a tudomány, a *találmányok* és az újítások felelősek e világ összes bajáért. Annak megértésével foglalkozva, amit nem tudnak (a szofisták hiábavaló tudományával), az emberek nem értik meg azt, amit tudnak (a józan ész természetes igazságait). A mások vélekedéseinek bírálatával foglalkozva a szemük rányílik saját tévedéseikre. Ebből erkölcsi zűrzavar fakad /.../. Minden létező azzal foglalatoskodik, hogy elveszítse természetének sajátosságát. A tudomány szeretete okozza ezt a zűrzavart. Ez három dinasztia óta tart. Tízennyolc évszázad óta elszoktunk a természetes egyszerűségtől, a rituális csalásokat tartjuk fontosnak; hozzászoktunk ahhoz, hogy többre becsüljük a locsogó és családok politikát az egyenes és becsületes nem-ágálásnál. A szájtépok (bölcsek, politikusok, szónokok) keltenek zűrzavart a világban” Csuang-ceu: *L’Oeuvre complète /Összes Művei/*, 10. fejj., D (in: Léon Wieger: *Les Pères du système taoïste /A taoista rendszer Atyái/*, Les Belles-Lettres, 1950, 281.).

⁶ Nagyon valószínű, hogy ezt az összefüggést a lőpor és a nyomtatás között a szerző Oswald Spenglertől kölcsönözte, aki azt írta, hogy „az ágyúba való lőpor és a nyomtatás elválaszthatatlan egymástól, mindkettőt az érett gótika kora találta föl, mindkettő a germán technikai gondolkodás terméke, mint a fausti távolságtechnika két nagy eszköze. A kései periódus elején a reformáció ismerte meg az első pamfleteket és az első tábori ágyúkat, a civilizáció elején az első brosúra-rohamot 1788-ban és Valmynál az első tüzérségi zárótűzet. De a nyomtatott, tömegben gyártott és határtalan térségekre kiterjedő szó is rémisztő hadsereggel ér fel azok kezében, akik forgatni tudják”; *Le Déclin de l’Occident /A Nyugat alkonya/* (Gallimard, 1948, 2. köt., 425.; E művet Queneau 1934-ben olvassa, majd 1938 májusában; ugyanettől a szerzőtől szintén olvassa a *Döntő éveket* (1934), és németül *Az ember és a technika* 1937 decemberében.).

⁷ Guénon szerint a tolerancia és a szkepticizmus ott van a modern nyugati világ hagyományellenes szellemének eredeténél: „a dolgok eme állapotának első forrása visszamegy a modern kor kezdetére, amikor a hagyományellenes szellem közvetlenül nyilvánult meg a »szabad vizsgálódás« meghirdetésében, vagyis minden felsőbb elv hiányában a doktrínák rendjén belül az egyéni vélekedések esetén. Az »elv«, az egység hiánya, az elméletek, az ál-vallások és a nézőpontok »megsokszorozódásában« kifejeződő »intellektuális anarchia«, világunk »közömbössége« az igazság és a tévedés irányában» – szerinte – »a XVIII. század óta a ’tolerancia’ neve alá vonult.« Guénon leszögezi, hogy ő itt csak „az elméleti toleranciát támadja, amely arra tör, hogy az eszmék ellen forduljon, és ugyanazokat a jogokat ismertesse el, mint amelyeket egy radikális szkepticizmus logikailag magában foglal” (*A Nyugat alkonya, op. cit.*,

42.). Ami őt illeti, Queneau elismeri, hogy az eszmék és az írások iránti tolerancia „bizonyos szkepticizmuson alapszik”, ráfogad a „Demokrata Érényekre” és „mindenkinek és kinek-kinek” a kibontakozására. Így érthető, hogy a tévedéssel szemben „ki-ki a maga inkvizitora legyen”.

– Lásd még: V. Brochard: *Les Sceptiques grecs /A görög szkeptikusok/* (Vrin, az 1986-os újrakiadás megegyezik az 1887-essel), amit Queneau alapvető munkának ítél (vö.: *Journal /Hapló/, op. cit., 1939. szept. 22., 50.*).

- ⁸ A sajtóról szólva a Spengleréhez hasonló problematikával találkozunk: „kinek-kinek lehetőségében áll azt mondani, amit akar; de a sajtó ezt vagy tudatosítja, vagy nem. Minden »igazságot« halálra ítélhet, elutasítva a nyilvánosságra hozatalát a világban, a csend ijesztő cenzúrájával” (*A Nyugat alkonya, op. cit., 427.*).

– Boswell hatása valószínűleg túlmegy az *Értekezés* ama csekély részein, ahol név szerint említetik (*l. fentebb, 34.*). Az 1954-ben megjelent francia fordításban valójában ezt olvashatjuk: „Helytelenül átlapozunk a »személyes szabadság«-on. A politikai szabadság csak azért érdekes, mert ez szüli az egyéni szabadságot. Ekként van, barátom, ezzel a sajtószabadsággal, amiről nap mint nap beszélnek nekünk: tegyük fel, hogy önnek és nekem és még kétszáz másikunknak meggátolják, hogy gondolatainkat nyilvánosságra hozzuk. Hát akkor azt hiszi, hogy ez a tiltás csak arra törekszik, hogy nagy kárt idézzen elő azoknak az egyéneknek, akik ezt a nemzetet alkotják?” (*Gallimard, 126.*). Néhány oldallal később előjön e másik megfontolás: „az emberek a gondolkodás szabadságát összekeverik a beszéd szabadságával, sőt a prédikálásával” (179.) A propagandáról *l. AM. 12.*

- ⁹ Utalás az Újtestamentum azon szakaszára, amelyben Jézus a Genezaréthei-tavon jár és próbára teszi Péter hitét, miután a tanítványok nem ismerték fel (Máté XIV, 22–33.; Márk VI, 45–52.; János VI, 16–21.). Ez a „jelen állapot”, amelyre Queneau utal, érthető módon kapcsolatban áll a *Les États multiple de l'être*-rel, Guénon elemzésével, aki egyébként leszögezi, hogy a „vízen járás” a formák és a változás világán való uralkodást jelképezi (*Le Roi du Monde, i. m., 86., 1. jegyzet*). Meg kell jegyezni, hogy a hajózás szimbolikája az egyik lényeges tényezője a *Fendre les flots /Hullámhasítás/* és a *Morale élémentaire /Elemi erkölcs/* című versgyűjteményeknek, melyek mélyen jelzik Queneau visszatérését a spiritualizmushoz élete végén.

- ¹⁰ 1789. augusztus 10-e Mirabeau és Sieyès vitáira utal a dézsmáról. Ezzel Queneau a nemesiségre céloz, mely sürgette az előjogok eltörlését. De az sem lehetetlen, hogy augusztus 4-e híres éjszakájára gondolt.

- ¹¹ A földrajzórakon általánosan használt, bevett metafora.

- ¹² „Egy hagyományos civilizációban szinte fölfoghatatlan, hogy egy ember magának követelje egy eszme tulajdonjogát /.../: ha egy eszme valódi eszme, akkor egyként megjelenik mindazoknál, akik képesek megérteni.” Az individualizmus „a »nagy emberek« vagy az állítólagos »nagy emberek« szerepére vonatkozó illúziók forrása, írja Guénon; a »profán« értelemben vett »zseni« valóságosan jóval csekélyebb valaki, és semmiképpen nem pótolja a valódi tudást.” Amikor Queneau a „nagy emberekről”, az „igaziakról” beszél, arra az „intellektuális elitre” utal, amelyről Guénon beszél, vagyis arról a szellemi elitről, melynek a társadalmat vezetnie kell, és nem a nyugati tudományos, politikai vagy filozófusi elitről, amely – még mindig

Guénon szerint – az individualizmus által megjelölve, „az individualitás fölött álló összes elv tagadása” (*La crise du monde moderne, op. cit.*, 68–70.). Lásd még a *Volontés* cikkeit (újraközölve: *Le voyage en Grèce, op., cit.*).

– „A nagyszámú szellem felfedezéseire épült rendszer mindig erősebb, mint az, amelyet egyetlen ember munkái hoznak létre. Mincs könyv, legyen bár középszerű, amely ne fejthetne ki bámulatos erőt, ha az egyvalaki által megalkotott művet nem követnék sokan. A francia írók azért fölületesek, mert nem kiműveltek” (Boswell, *op. cit.*, 101.). Másutt Johnson leszögezi, hogy „még amikor kollektív erőfeszítésről beszélünk a tudás világában, akkor is egyetlen ember munkálatáról van szó” (idézett angol kiad., 64.)

¹³ „A hagyományos felfogás szerint, írja Guénon, kinek-kinek szabályosan be kell töltenie azt a funkciót, amelyre természetétől fogva rendeltetett; és nem tölthet be egy másikat anélkül, hogy ne okozna súlyos zavart, hogy ne lenne súlyos következménye az egész társadalomszerveződésre nézve, melynek ő a részét képezi” (*Mélanges*, Gallimard, 1976, 74.).

¹⁴ „Szükségszerű, hogy egyenlőtlenség legyen az emberek között, de ha elfogadjuk, akkor nemcsak a legnagyobb uralkodás, hanem a legnagyobb zsarnokság előtt is nyitva áll az ajtó” (Pascal: *Gondolatok*, 380., ford. Pődör László, Gondolat Kiadó, Budapest, 1978, 148.).

¹⁵ Lásd a *Volontés* cikkeit, melyeket újraközöl a *Le voyage en Grèce*, különösen a „Mi a művészet?”-et (*op. cit.*, 89. és köv. p.).

¹⁶ „/.../ öröktől fogva a megkeresztelt vörössesszöke miatt / szerepelni lenn alul a szótárban // neveink szavaink és halálfüveink”, „*Pour un art poétique IV*”, *L’instant fatal /Fatális pillanat/ (Oeuvres complètes, op. cit., 106.)*.

¹⁷ A „kegyelem”, a „kereszténység fő műve” a teológiai viták középpontjában állt a katolikusok, a protestánsok és a janzenisták között a XVII. században. Az Ótestamentumban jelent ugyan meg, de értelme az Újtestamentumban rögzült; a Jézus Krisztus által megalapított új uralom jellemzője, és szemben áll a régi berendezkedéssel, amelyet a Törvény kormányzott, míg utána ezt a *Kegyelem* váltotta fel. Alakító és cselekvő elvként a keresztények számára a *Kegyelem* a par excellence adomány, mely összefogja Isten minden cselekedetét. Így kapcsolódik hozzá a „kiválasztás” fogalmához (vö.: Pascal, *Vidéki levelek és Írások a Kegyelemről, „Pléiade”, op. cit.*).

– A *Le Symbolisme de la Croix (A Kereszt szimbolikája)* című könyvében Guénon azt írja, hogy azok, „akikre a »kegyelem« háramol, ugyanazok, akik közvetlenül befogadják »a Menny tevékenységének« hatását, s akik ezáltal a legfensőbb állapotokba és a teljes megvalósulásba vezetettek, mivel lényük megegyezik az egyetemes Akarattal”, és leszögezi, hogy a lények eme kategóriája a „választottak” kategóriájával jelölhető (*op. cit.*, 134–135.).

– Egyebütt, még mindig Guénon szerint, »az, ami megadja a »kiválasztottság«, az »elit« szó értékét, az a »választott«-ból származik.” Így »az elit, amit ezen értünk, azok együttesét képviseli, akik rendelkeznek a beavatáshoz szükséges tulajdonságokkal, s akik természetesen mindig kisebbséget képeznek az emberek között; bizonyos értelemben ők mindig »elhivatottak«, ama »központi« helyzetük okán, amit az emberi létező elfoglal eme létállapotban.« És ehhez jegyzetben a szerző hozzáteszi: »Természetesen mi itt nem foglalkozunk a »választás« mai és profán társadalmi felfogásával, amely az »egyetemes szavazat«-ból származik, így »alulról kezdve« megy végbe, és azt követeli meg, hogy a felső az alsóból származzék, ellentétben

a valódi hierarchia fogalmával” (*Aperçus sur l’initiation /Észrevételek a beavatásról*, Hagymányos kiad., 1986, 274.).

- ¹⁸ James Boswell *The life of Samuel Johnson*ja az angol irodalom klasszikus műve. Mivel több rendelkezésre álló kiadással kell számolni, nehéz megmondani, pontosan melyik kiadásból dolgozott Queneau. Azonkívül Boswell többször visszatér, és gyakran anekdotikusan, a Queneau által jelzett témákra. Végezetül szögezzük le, hogy Boswell hatása valószínűleg nem áll meg az *Értekezés* név szerint jelölt utalásainál (lásd például a sajtószabadságnak szentelt cikkelyt, *fentebb*, 10, 1. jegyzet). A itt adott passzusok a fordítás részletei a Bibliothèque nationale egyik példányából (London, John Murray, 1876), jegyezte és fordította Alan Hornstein:

„Ragaszkodom ahhoz, hogy nélkülözhetetlen a társadalmi osztályok és rangsorok fenntartása a világban: »Barátom, azt mondom, már nem szeretnék megfosztani egy nemesembert a neki kijáró tisztelettől, mint ahogy nem csenném el a pénztét sem. Szerepjátészónak tekintem magam a társadalom nagy rendszerében, és a többiekkel szemben cselekszem, miként szeretném, hogyha ők ellenem cselekednének. Úgy viselkedek egy nemessel szemben, mint ahogy azt szeretném, ahogyan ő viselkedne velem szemben, ha én lennék a nemes és ő lenne egy Sam Johnson. Van egy bizonyos Macaulay asszony a városban, aki magát nagy republikánusnak mondja. Egy napon, amikor nála voltam, az iránta való legnagyobb rokonszenvvel azt mondtam neki: »Jelenleg, Asszonyom, megtértem az ön eszméihez. Minden emberi lény egyenrangú fél. Íme, egy eszköz arra, hogy bebizonyítsam Önnek átvilágos őszinteségét: Ön ott van, nagyra becsült, művelt, minden tekintetben illedelmes. Kijelöltem az Ön első szolgáját, és kérem, hívja meg őt, vacsorázzon velünk.« Így mutattam meg neki az egyenlőségi tan abszurditását. Soha többé nem hívtam meg... Látja, barátom, hogy a mi egalitáriánusaink azt akarják, hogy szálljunk le az ő szintjükre. Csak az bánthatja őket, hogy azok emelkednek fel, akik alattuk vannak” (100.).

„Johnson, az egyenlőségi elméletek örök ellensége ekkor azt mondja nekem: »Annyira igaz, hogy az emberek soha nem egyenlők, hogy ha két személy egy félórán át együtt van, az egyik megszerzi a nyilvánvaló felsőbbiséget a másik fölött, igen csekély idő alatt»” (115.).

„Mivel megfigyeltem néhány koldust az utcán, azt mondom, úgy gondolom, hogy a világ egyetlen országában sem lehet megakadályozni a nyomort: »Azt hiszem, Önnek igaza van, barátom, mondja erre Johnson, de többre értékelendő néhány ember szerencsétlensége, mint mindenki szerencsétlensége, mely utóbbi eset abban a társadalomban állna elő, amelyben a teljes egyenlőség uralkodna»” (230.).

- ¹⁹ Queneau a Végtelen tekintetére alapozza az Egyenlőség „metafizikai” fogalmát (lásd épenséggel R. Guénon, *„A szabadság metafizikai fogalma”*, in: *Les états multiples de l’Être*, op. cit., 101. és köv. p.). Ennek kapcsán szokás hangsúlyozni Matila Ghyka észrevételét: „A püthagoreizmus a testvériség vallása volt, de nem az egyenlőségé; a beavatásos vallások elve nem egyeztethető össze őszintén a demokráciával. A kereszténység és a buddhizmus, mindkettő, a lényegénél fogva demokratikus” (*Le nombre d’or*, op. cit., 185.).

- ²⁰ „Engedjétek, hogy a kis gyermekek én hozzám jöjjenek, és ne tiltsátok el őket; mert ilyenek az Istennek országa. Bizony mondom néktek: A ki nem úgy fogadja az Isten országát, mint gyermek, semmiképpen nem megy be abba” (Lukács XVIII, 15–17; Máté XIX, 13–15 és Márk X, 13–16). Lásd még a *Les enfant du limonban /A sár gyermekeiben/* Dánielt, aki „elbotlott az istenség mélysége előtt, mely mérhetetlenebb volt az Ő szigorúságánál. Összezavarodva

halmozta föl értelmének tagadásait, és úgy habogott Isten előtt, mint egy jámbor lélek és mint egy gyermek.”

- ²¹ Queneau számos alkalommal utal a reformációra; lásd különösen az *Ellen-Kiáltványt* (alább) és a „*Philosophe et voyous*”-t /A filozófus és a csibész/ (*Journal, op. cit.*, 225. és köv. p.; az írás második része megjelent a *Littérature* 86. számában, Larousse, 1992. május).
- 1940. február 4-i dátummal Queneau azt tervezte, hogy „itt vagy másutt visszatér a ’protestantizmusra’; voltaképpen, pontosít, úgy kell olvasni az Evangéliumokat, hogy minden szabály nélkül magyarázzuk, kivéve a ’hagyományos tanulmányozás’ egy bizonyos mázát – hacsak nem valamilyen ’liberalizmussal’ is (*Journal, op. cit.*, 131.).
 - Megjegyzendő, hogy Guénon úgy állítja be a protestantizmust, mint a modern világ válságának egyik lényegi tényezőjét, mivel szerinte ez kristályosította ki a hagyományellenes szellemet (*Orient et Occident* és *La crise du monde moderne*).
- ²² „Ugyanígy a Szovjetunió jó fogást csinált. A mostani apály ellenére megmaradt belőle valami. És ha úgy gondoljuk, hogy e távoli forradalmi mozgalom provokálta ki ellenhatásként más országok fasiszta ellenállását, akkor nem kevésbé paradoxális kijelenteni, hogy a bolsevizmus és a nagy félelem készítette a fasiszta kormányokat olyan gyámolító szociális reformokra, melyekbe különben soha nem egyeztek volna bele; az ellenfél lefegyverzési módja”; André Gide: „*Feuillets*” /*Papírlapok*/, 1937 (*Journal 1889–1939* /*Napló 1889–1939*/, „*Pléiade*”, Gallimard, 1951, 1290.).
- Lásd még Guénon: *Autorité spirituelle et Pouvoir temporel* /*Spirituális fölhatalmazás és időbeli hatalom*/, *op. cit.*, 78.).
- ²³ Vö. Montesquieu: „*A Zsarnokságról*”, *A törvények szelleméről* (Tizenkilencedik könyv, III. fejezet).
- ²⁴ Amikor egy új politikai modell megteremtését javasolja, Queneau a harmincas évek tipikus törekvéseit használja föl és a korszak intellektueljeitől vett gondolkodási kereteken belül ír.
- ²⁵ Ezekre az eseményekre a szerző a „*Comprendre la folie*” /*Megérteni a tébolyt*/ néha mérges kifejezéseivel utal, az irodalmi örüitek bevezető szövegével, amely a harmincas évek elejére datálódik (*in*: Jacques Jouet: *Raymond Queneau, La Manufacture*, 1988, 151. és köv. p.).
- ²⁶ A „történelmi küldetésről” lásd még a 64. cédula 1. jegyzetét és a LÉF/18/-at. A „második felhívás a proletariátushoz” az első felhívásra utal vissza, amely Marxtól és Engelstől származik *A kommunista kiáltványból*: „Világ proletárai, egyesüljetek!”, e jelszó szerepelt az eredeti kiadás címe alatt (London, 1847. szeptember). Queneau erre felel az *Ellen-Kiáltványában* (l. alább). Vö.: 54.cédula.
- ²⁷ Valószínűleg utalás a sztálini tisztogatásokra, és különösen Trockij sorsára, akinek 1929-ben a védelmére kelt és akiért szót emelt. De e „gyakorlatot” már Trockij és Tyuhacsevszkij alkalmazta, amikor a kronstadti tengerészeket lemészároltatták – a ’17-es októberi forradalom szerzői – 1921 márciusában (vö.: *A FKP: „egy beteg marxizmus”*, 4. jegyzet).
- ²⁸ A célzás két szinten értendő, történelmi és aktuális szinten. Történelmi szinten földízi Athénben Themisztoklészt, a perzsák legyőzőjét, akinek száműzetésbe kellett mennie, és Párizsban Bonapartét és Boulanger tábornokot; aktuális szinten, Athénban Metaxas tábornok

ragadja magához a hatalmat 1936-ban, míg Párizsban a Népfrent „pacifista” és nem-beavatkozó vonalat védelmez.

²⁹ „Fölemelkedni. Mindig fölemelkedni. / És azután: ami magasan van, olyan, mint ami alacsonyan van. / A középpontban: a transzcendens. Így: ne keltsd föl a gonoszt.” (*Journal, op. cit.*, 1986, 40.)
– 1922 novemberében és 1938 márciusában olvassa Queneau *A védőt* Chestertontól, melyből kiemeli a következő szövegrészt: „Ehelyett a demokraták elkövezték azt a rettenetes tévedést – amely minden modern betegség gyökere –, hogy az emberi nagyszerűséget inkább lejjebb szállították, mintsem fejebb vitték volna. Nem azt mondták, miként tenniük kellett volna, az egyszerű polgárnak: „épp annyit érsz, mint Norfolk hercege”. Inkább ezt a kicsinyes demokratikus és pejoratív fordulatot használták: „Norfolk hercege nem ér többet, mint te”. (*L'Âge d'homme*, 1982, 95.).

³⁰ Ez az orosz forradalom.

³¹ Lásd az 56. cédulát és a */Marxizmus és kereszténység/* című cikket.

³² 1937-ben a szociáldemokraták „árulásának” van legalább egy kellemetlen előzménye: Németországban az SPD, miként Franciaországban a SFIO (Section Française de l'Internationale Ouvrière – a Munkásinternacionálé francia tagozata) megszavazza a háborús hiteleket 1914-ben (mindkettő részt vesz a nemzeti egységkormányban). Az SPD a „junkerek”, vagyis a német nemesség segítségével 1919 januárjában lemészárolja a spartakista forradalmárokat.

³³ Megjegyzendő, hogy a Szovjetunió nem egy nemzet, hanem egy soknemzetiségű állam; Amerika egy földrész, az Egyesült Államok egy állam. Különben a harmincas évek Németországa rendelkezik termelési forrásokkal, ami nem akadályozza meg abban, hogy fasiszta nemzet legyen.

³⁴ Azzal kapcsolatban, amit Queneau egyébként „küldetéses komplexus”-nak nevez, C. Debon azt írja, hogy „az »irodalmi örültekről« szóló mély munkájában /Queneau/ megfogalmazott egy mai napig kiadatlan, »Az Atya és a Fiú« című fejezetet is, amely arra hivatott, hogy számot adjon bizonyos megalomániás delíriumokról, különös tekintettel arról, amit ő »küldetéses komplexus«-nak nevez. Az Ódipusz-komplexusból kiindulva írja le az atya és a fiú közötti kapcsolat összetevőit: szembenállás, azonosulás, a vétkesség érzése, kasztrációs komplexus, homoszexualitás” (*Oeuvres complètes, op. cit.*, 1111.). A „küldetéses komplexus” valójában nem queneau-i lelemény, hanem annak a fogalmi tömörítésnek a kölcsönvétele, melyre Dr. Steckel tett javaslatot a *Les États d'angoisse nerveux és leurs traitement /A szorongásos idegi állapotok és kezelésük/* című munkájában (Paris, 1931; vö.: André Blavier: *Les foux littéraires /Az irodalmi örültek/,* Henri Veyrier, 1982, 52.). Egyébként maga Queneau jelöli meg kölcsönzésének eredetét az *Encyclopédie des sciences inexactes /A pontatlan tudományok enciklopédiája/* c. művének egyik előkészítő szövegében:

„W. Steckel* az, aki elsőként különítette el ezt a »komplexust«, amely szélsőségesen középserű embereknel ugyanúgy megvan, mint valódi zseniknél. [...] E komplexus figyelmes tanulmányozása megmutatja, hogy két lényegi aspektusa van; az egyiket e két szóval lehet összefoglalni: »csak én«, a másikat ezzel a mondattal: »Énutánam a világ nem lesz olyan,

* *Les États d'angoisse nerveux /A szorongás idegi állapotai/,* Paris, 1931, in-4°, 221, 510. F. Wittels: *Freud*, Paris, 1929, in-16, 209.

amilyen előtte volt.« Ez utóbbi mondat mindazt tartalmazza, ami jellemző a messianizmusra, s ami így is megfogalmazható: »nyomot fogok hagyni elköltözésem után«.

Látható, hogy egy ilyen felfogás az emberi tevékenység számos megnyilvánulását képes befoglalni, attól a turistától kezdve, aki egy műemlék köveibe bevési a nevét, addig az úrig, aki egy síremlékre vágyik; attól a betörőtől kezdve, aki az ellopottat ürülékkel kárpótolja, addig a bőkezű adományozóig, akinek a neve egy díjhoz kötötten marad fenn. Annak a vágya ez, hogy hagyjunk valami olyasmit magunk után, ami különféle cselekvéseket idéz elő. Bizonyos emberek e gond alapján rendelik el a teendőket a holttestükkel vagy a vagyonukkal *post mortem*, e vágy alapján vannak gyerekeik (örököseik), hogy megőrizzenek egy nevet, tartanak fenn családot, mindezek forrása ugyanaz az affektív tulajdonság.*

Menjünk tovább! Halottnak kell-e lenni ahhoz, hogy hagyjunk valamit magunk után? Nem, és ezt a valamit, amit oly könnyedén hagyunk magunk után, de aminek – gyerekként – oly hatalmas fontosságot tulajdonítunk, ezt a valamit jelképezi az arany ugyanúgy, mint a holttest vagy a gyerekek, mindeme maradványok, ürülékek.***

Queneau azzal folytatja ismertetését, hogy kibontja a „küldetési komplexus” analízis jellegét. Egy másik, „A XIX. század eleji messianizmus”-nak szentelt gépelt másolatban szoros kapcsolatokat állapít meg, melyek a komplexust összekötik „a narcizmussal, az előállítás és a teremtés gondolatával, a hittel az *Allmach des Gedankes*ben (az eszmék mindenhatóságában), s [ezek] jól mutatják a küldetési komplexussal való rokonságot. Sőt számos, Freud által analízis eredetűként megjelölt jellemvonás megtalálható azok többségénél, akik meg vannak győződve arról, hogy történelmi küldetést kell beteljesíteniük: az a hit, hogy csak egyvalaki képes teljesíteni egy feladatot, valamint az „a kitartás, hogy a saját útját kövesse, nem törődve mások beavatkozásával”, szintén a messianisztikus tevékenység bizonyos aspektusának a jellemzője. És azokban a kezdeti erősítő hajlamokban, hogy egy másik nyelvet használjunk, található meg az erkölcsi tisztaság lidércnyomásának, a tekintély, a kitartás, az aszketikus és parancsoló eszményi szükségének a forrása.

Végezetül, az „Az Atya és a Fiú” című fejezetben, mely a „Tévelygések és önkívületek” dossziéba tartozik, az apa-fiú kapcsolatoknak szentelt hosszú fejtegetés után Queneau visszatér a „küldetési komplexus” társadalmi dimenziójához, ahhoz a dimenzióhoz, amely fölöttébb érdekes az *Értekezés a Demokrata Érényekről* szempontjából.

„Nem hangsúlyozom az atya és a fiú eme dialektikájának és módozatainak emberi jelentőségét; itt csak a »megalomániás« alakjával foglalkozom, vagyis az apa-kép és az egyén önképének az átvitelével a világ színpadára. Itt nem szükségszerűen »patologikus« jelenségekről van szó, mivel majdnem minden gyereknek vannak eszméi a nagyságról.*** Az egyén az akar lenni, amiként az apa jelent meg az ő számára, amikor még kicsi volt: egy végtelenül hatalmas lény.****

* Jegyezzük meg azt is, hogy a testamentum szónak kettős jelentése van: messiási és monetáris.

** Jones: *Traité théorique et pratique de psychanalyse /Elméleti és gyakorlati értekezés a pszichoanalízisről*, Paris, 1925, XL. fejt.

*** Vö.: Borel: *Rêverie et délire de grandeur /Álmodozás és téveszme a nagyságról*, *J. de Psychol.*, 1909, 408–437. P. Guiraud: *Souvenirs d'enfance et idées de grandeur /Gyermekkori emlékek és nagyságeszmék*, A.M.P., 1928, 1. köt., 204–210.

**** Vö.: J. Piaget: *La représentation du monde chez l'enfant /A világ megjelenése a gyermeknél*, Paris, 1926. „A kisgyermek a szüleinek tulajdonítja az összes tulajdonságot, amelyet a teológus az istenségnek tulajdonít: a szentséget, a mindenhatóságot, a mindentudást, az öröklétet, sőt a mindenütt jelenvalóságot is” (401.).

Majd Queneau kiköt az azonosulás jelenségénél és ennek patológikus formáinál, és leszögezi, hogy amikor ezek kevésbé fejlődtek ki, „a nagyság eszméi önálló formában jelentkeznek, a történelmi küldetéses komplexusban; az azonosulás nem befejezett, csupán áhított. Egy küldetés nem egy funkció, mint a királyság vagy az isteniség. Állhat egy új kor, egy új vallás, egy új tan eljövételének meghirdetésében, a veszélyben lévő haza megmentésében, jelentős találmányok feltárásában a világ előtt stb.”

És valamivel odébb Queneau leszögezi, hogy „mindig a dolgok fennálló állapotával való szembenállásról van szó. Egy beteljesítendő történelmi küldetéssel rendelkezni annyi, mint fölforgatni a világot. Vagyis bevezetni az újat, vagy visszahozni a régit; bármiképp is, ez radikális szembenállás az apával. Most nézzük meg, hogy e téma miként kapcsolódik a természeténél fogva (szembenállás) és a céljánál fogva (azonosulás) az apa és a fiú eme eleven dialektikájának felforgató szakaszához.”

Bizonytásának támogatására, melynek néhány eleme megtalálható az *Értekezésben*, a szerző Krisztus példájához folyamodik: „A kettős természetű aspektus és a »küldetéses« folyamat kiválóan nyilvánul meg a tipikus messiásoknál, például Krisztusnál. Krisztus a Fiú, az Istenhez viszonyítva az ember; vitathatatlan felforgató hajlamokat képvisel, lázadni *tűnik*, meghirdeti minden létező dolog átalakítását, a harcot és a katasztrófát hozza, és a kereszténység ezt a forradalmi szerepet játssza a római világgal szemben. De másfelől, ő Isten is (lásd a teológiai értekezéseket), vagyis az apa: meghirdeti, hogy betölteni jött az atya művét – a saját magáét. Egy vallást egy másik vallásra cserél föl. A zsidók királyává lesz, és maga Isten – ahogyan »vikáriusa« pápává ’papa’ válik – mindig az atya.

Bizonyos értelemben a történelmi küldetés és az apával való azonosulás szembenáll egymással, de mindkettőt ugyanaz a fantazma vezérli: Istenné lenni. Úgy is érthető, hogy a messiásjelöltek azonosítják magukat Krisztussal, vagy hozzá hasonlítják magukat.”

Miután rátért bizonyos „társadalmi funkciókra, melyek sajátosan mutatják meg a messiási tevékenységet”, s miután szemügyre vette az anyával való kapcsolatokat és a „komplexus” homoszexuális vonatkozásait, Queneau levonja a következtetést, kimondván hogy „a küldetéses komplexus két tendenciát fog össze: az előállítás vágyát és a vágyat az apa helyének elfoglalására a vele való azonosulással, és a két tendencia alapjában azonos (a gyerek lehet valamely individuum egyedüli küldetése), de két különböző tevékenységre vonatkoznak. Ami nem meríti ki a nagyság valamennyi eszméjét.”

– A „történelmi küldetés komplexusával” az *Értekezés a Demokrata Erényekről* lapjain a maga eredeti formájában találkozunk. Queneau világosan közli, hogy „a történelmi küldetést” a proletariátus számára „a burzsoá intellektuelek” kínálják föl, és ugyanilyen világossággal utasítja el a zsarnokot, akit ugyanez „érint meg” (53. cédula). Végül joggal vetődik föl, az olvasottakat áttekintve, hogy az *Értekezés a Demokrata Erényekről* fogalmazványa mennyire a szerző saját „történelmi küldetés komplexusának” a kifejeződése, és – kiterjesztve – vajon az egész írás nem ugyanennek a steckeli komplexusnak a tünete-e.

³⁵ Az „unalom” fogalmáról, melynek Queneau kitüntetett helyet tart fenn a filozófiai és a politikai beszélekben, lásd „*Filozófusok és csibészek*” (Littérature, 86. sz., op. cit.).

³⁶ Johnson is felidézi annak előnyét, ha „bizonyos irányban benne vagyunk a társadalom szövetében” mindenütt, és rosszallja az „erkölcsi kötelesség” hiányát (id. angol kiad., 64.).

– A „mindenki és minden egyes” kapcsolata Hegeltől kölcsönzött fogalom (vö.: Kojève: *Bevezetés...*, op. cit., 142.). Vö.: 75. cédula.

-
- ³⁷ Emlékezzünk arra, hogy a tanítók „erkölcsórákat” adnak az osztályokban.
- ³⁸ A középkorra történő utalás a maga teljes jelentését Queneau Guénon-olvasmányainak a szövegkörnyezetében nyeri el. *A Kelet és Nyugatban*, de főleg *A modern világ válságában* Guénon úgy határozza meg a középkort, mint a hagyományos szellem uralta nyugati világ utolsó periódusát. „A reneszánsz és a reformáció, melyeket többnyire a modern szellem legelső nagy megnyilvánulásainak tekintünk, sokkal nagyobb szakítást tett befejezetté, mint amely előidézte őket; szerintünk e szakítás kezdete a XIV. századra tehető, valójában ekkor, és nem két évszázaddal később kezdődtek el a modern idők” (73.) Másutt, és ez döntő pont, Guénon szerint a Nyugat üdve „a közvetlen visszaforduláson múlik a saját hagyományához”, vagyis a középkori modellhez; egy ilyen visszafordulás csak a katolikus egyháznak köszönhetően tehető meg, mely a középkorban „támasztéka volt” a hagyományos szellemnek (128–129).
– Vö.: *alább* A. M. 13.
- ³⁹ A „középkori demokráciát” Queneau „evangéliumi demokráciának” tekinti, amely az *Evangeliumban* kifejtett Szabadság, Egyenlőség és Testvérség elveit illusztrálja.
- ⁴⁰ A társadalomtörténeti adatok mennyiségi elemzését magasztaló eljárásról lásd: *Mintatörténelem* (op. cit.).
- ⁴¹ A Weimari Köztársaságban alkalmazott teljes arányos képviselet volt az oka a politikai rendszer elsorvadásának a náciizmus előtt, 1932–33-ban.
- ⁴² A szerző által üresen hagyott részt mi egészítettük ki, a *caudillo* Franco „címe” volt.
- ⁴³ Mert a legfontosabb pártfőnökök voltak, így 1922 szeptemberében és 1933 januárjában Benito Mussolini és Adolf Hitler a tiszteletbeli államfőkön (II. Viktor Emánuel és Hindenburg) keresztül alakították meg kormányaikat.
- ⁴⁴ „Mindig itt van (számomra) a nehézség: az individuális léte. Miért nem a létező (mint Heideggernél) – de miért a másik? [...] Hogy visszatérjünk az individuálishoz. Jól látom, miként transzcendálható az individuális (és az általános, természetesen), nem amiként tartalma van, amiként legitimált. Épphogy irracionálisan látom. Maga a Szentség is így legitimált. Be kell látni, hogy vannak nem racionális kötelékek az individuális és az egyetemes között; Platón hiányos, és Szt. Tamás. Azokhoz a témákhoz térek vissza, melyeket elfeledtem. A racionális és racionális fölötti magyarázat, valamint az irracionális belátás közötti szintézis – e szintézis összegzi mindazt, amit az egész keleti metafizika nyújt. De Guénon, nem azt mondom, hogy kiegészítendő, hanem hogy megértendő. Az individuális, *nyilvánvaló módon*, és a *maga módján*, valóságos szimbolika” (*Journal*, op. cit., 57–58.).
– „A lét többszörös állapotainak tényleges megvalósítása arra a felfogásra vonatkozik, amelyet a különböző hagyományos tanok, és különösen az iszlám ezoterizmus ezzel jelöl meg: »az Egyetemes Ember«, e felfogás alapozza meg az egyetemes kinyilatkoztatás és ennek emberi változata közötti konstitutív analógiát, vagy hogy a nyugati hermetizmus nyelvét használjuk, a »makro- és a mikrokozmosz« közötti analógiát” (René Guénon: *Le Symbolisme de la Croix /A Kereszt szimbolikája/* (op. cit., 20.).
– Amikor *Értekezését* összeszerkeszti, Queneau fontosnak tartja a viszályt a Guénonról örökölt metafizikai fölfogás és a Kojève prizmján keresztül olvasott hegeli filozófiai és
-

politikai fölfogás között. Voltaképpen, mivel az Egyetemesről és a Partikulárisról van szó, túl a Guénon-utaláson, Queneau – mint Alain Calume megjegyzi – nem vonatkoztathat el attól, amit a modern filozófia korábban létrehozott: jelesül a Kojève által újra fölkeresett, vagy jobban mondva, „föltárt” Hegeltől [...]. Így tehát nem veheti nem tudomásul, hogy demokráciájának szükségszerűen számolnia kell „az egyetemes és egynemű állammal (vagy birodalommal)”, amit Hegel a napóleoni császárságban ismert fel, és Kojève egy időben a sztálini birodalomban (mielőtt még Hegelről és Napóleonnól beszélt volna). És Calume hozzáteszi, hogy „abban a szellemi állapotban, melyben Queneau dolgozik, kétszeres szellemi akrobatamutatványra kényszerül: össze kell békítenie az összebékíthetetlen guénoni és hegeli elemeket egyetlen politikai elméletbe, elvetve a kojève-i és a guénoni érvelések lényegi alkotórészeit”.

⁴⁵ Utalás a náci fajelméletekre és a Szovjet Kommunista Párt politikájára (vö.: 62. cédula). 1939. szeptember 10-i keltezéssel Queneau ezt írta: „Mise reggel. Pásztori levél Nantes püspökétől. Utalás Beauraingre. A keresztény civilizáció két ellensége, a materializmus két legfélelmetesebb aspektusa: a rasszizmus és az ateista bolsevizmus. (Ez egy leleplezés.)” (*Journal, op. cit.*, 42.).

⁴⁶ „A társadalom célja a köz boldogsága.”; az 1783-as *Az emberi és polgári jogok Nyilatkozata*, 1. cikkely.

⁴⁷ „Ha nem lettek volna háborúk vagy forradalmak, nem lett volna történetírás; a történetírás tárgy nélkül maradt volna. Legfeljebb évkönyvek léteznének. A paremiológia azt tanítja: a boldog népeknek nincs történetírásuk. A történetírás az emberi szerencsétlenségek tudománya” (*Mintatörténelem*, I. cikkely). Megjegyzendő, hogy a paremiológia tanításait már emlegette az *Értekezésben*: „Ugyanattól a szerzőtől, előkészületben: A nem-dualista paremiológia kézikönyve” (A. M. 15., 1. jegyzet).

⁴⁸ A forradalmárok, a tolvajok és a hírhedt gyilkosok kapcsán a „*What a life!*”-ban Queneau azt írja, hogy 1912-ben „jött elő az évszázad három legnagyobb napihíre: a tragikus banditák [*a Bonnot-banda*] hőstettei, a Titanic elsüllyedése, a Joconda ellopása, az Időszerűség tökéletes illusztrációi, ezek képezték és képezik [1930-ban] a kortársi képzelet három pólusát, irányjelzéseit, melyek nyomán a rá következő események elhelyezhetők és kihelyezhetők: így az orosz Forradalom az elsőnek a kiteljesítése, a Dél előzönlése a másodiknak a visszfénye, a Nagy Háború pedig vitathatatlanul a harmadikhoz kapcsolódik” (*Bâtons, chiffres et lettres, op. cit.*, 295.).

⁴⁹ Vö.: „Megérteni az örületet” (*in Jacques Jouet, op. cit.*, 151. és köv. p.). Az is látható a „*Filozófusok és csibészek*” szövegében, hogy bizonyos egyének agresszivitása miben állt a fasiszták és a későbbi szürrealisták közötti párhuzam kezdeti létrejöttében (I. és II., *op. cit.*).

⁵⁰ Queneau a sztálini Oroszországra, a náci Németországra és a fasiszta Itáliára utal. Ezeknek az aggodalmaknak a nyoma megtalálható az ekkoriban írott regényes munkákban, és különösen a *Les Enfants du Limon-ban /A sár gyermekei/* (Gallimard, 1938).

– „A Forradalom győzelme Oroszországban a forradalmárok kezére játszotta a legmodernebb, a leghatalmasabb, a legedzettebb, egy nagy nép elitje elleni harcban több mint ötven kemény év alatt kialakult politikai rendőrség egész gépezetét” (Victor Serge: *Ce que*

tout révolutionnaire doit savoir de la répression / Amit minden forradalmárnak tudnia kell az elnyomásról, François Maspéro, 1970 [1921], 5.).

⁵¹ Már Montesquieu kifejtette azt a gondolatot, amely szerint a Köztársaság hatóköre az ERÉNY, a Monarchiáé a BECSÜLET, és a Despotizmusé (vagy a Zsarnokságé) a FÉLELEM (A *Törvények Szelleméről*, Harmadik Könyv, III. fejezet, *op. cit.*, 250.).

⁵² „A Rózsakeresztes Fejezetekben (a 18. skót fokon) a három hittudományi erény nevei [*Hit, Remény, Szeretet*] egyenként a »Szabadság, Egyenlőség, Testvériség« jelmondatának három kifejezéséhez kapcsolódnak; közelíteni lehet őket ahhoz, amit a szimbolikus fokokon »a Templom három főoszlopának« nevezünk: »Bölcsesség, Erő, Szépség«. Az *Isteni Színjáték*-ban Dante a három erényt, a Hitet, a Reményt és a Szeretetet Péter, Jakab és János apostolokhoz kapcsolja. Egyébként a Skót Rítus – *Prince de Mercy* vagy a *Skót Trinitas* – 26. fokán a színeket »olykor úgy tekintik, mint amik a három hittudományi erkölcsöt jelképezik: a fehér képviseli a Hitet, a zöld a Reményt, a vörös a Szeretetet.« (Guéron: *L'ésotérisme de Dante / Dante ezoterikája*, Gallimard, 1957, 27., 1. jegyzet; 19., 5. jegyzet). Lásd még: *Autorité spirituelle et Pouvoir temporel* (*op. cit.*, 96.). Keresztes János ugyanezt a párhuzamosságot állítja fel a *Sötét éjszakában*; szerinte a lélek „háromszínű, fehér, zöld és vörös cselédruhát hord, és a színek a három hittudományi erényt jelölik” (*Oeuvres complètes*, „Bibliothèque européenne”, Desclée de Brouwer Éd., 1967, 481.).

– Dante szerint két „boldogság” létezik (a „földi Paradicsom” és „Isten színjátása” avagy a „mennyei Paradicsom”); az *Isteni Színjáték* szerzője leszögezi, hogy „az elsöre a filozófia tanításain keresztül érhetünk el, hogy érvényre juttatjuk erkölcsi és értelmi erőink gyakorlásában. A másodikhoz pedig az emberi értelmet meghaladó hitigazságok révén juthatunk el, ha azokat a teológiai erények (hit, remény, szeretet) gyakorlásában követjük” (*De Monarchia*, III, 16.; idézi Guéron, *ibid.*, 96.; Dante Alighieri: *Az egyeduralom*, ford. Sallay Géza, in: *Dante Alighieri összes művei*, szerk. Kardos Tibor, Magyar Helikon, Budapest, 1955, 474.).

⁵³ Lásd 90. cédula. Miután Queneau szembeszegült a társadalmi egyenlőtlenséggel, a „régí erények” itt nem valamilyen arisztokratikus nosztalgjáról árulkodnak, hanem erkölcsi értelemben veendő, ahogyan a működő Szabadkőművesek értik: „Bármilyen legyen az apa és az anya, Nemes az a gyermek, aki nemesen cselekszik” („*La Franc-Maçonnerie: documents fondateurs*” / *A szabadkőművesség: alapító iratok*, L’Herne, 1992, 38.).

⁵⁴ „A szeretet az, ami libeg a levegőben körbe / A szeretet az, ami vigaszt hoz a szegény világűrbe / A szeretet az, mi naponta meghozza a vígságot / A szeretet az, ami meghozza majd a szabadságot”, a *C’est l’amour / Ez a szeretet* című táncdal refrénje, zenéjét szerezte Louis Ganne, szövegíró Maurice Ordonneau (© Choudens, 1903; in: Pierre Saka: *La chanson française à travers ses succès / A francia dal a sikerein keresztül*, Larousse, 1988, 47.).

⁵⁵ „Új parancsokat adok néktek: hogy egymást szeressétek; a mint én szerettelek titeket, úgy szeressétek ti is egymást. Erről ismeri meg mindenki, hogy az én tanítványaim vagytok, ha egymást szeretni fogjátok” (*János evangélioma*, XIII, 34–35.).

– „Hegel szerint a szeretet kölcsönös elismerés; ami szemben áll a tekintélyért vívott Harccal (a párbajjal). A Szereteten a konfliktusok nem lényegiek; az egymásra reáavádott különbségek nem válnak gyökeres ellentétékké. Ott, ahol nincsen Szeretet, a konfliktusok hangsúlyosakká válnak, a helyzet tarthatatlan lesz, minden összeomlik. De nem

kezdődhetünk a Szeretettel: az Úr-Szolga konfliktus lényegi és őseredeti. A Szeretet csak egyenlő felek között állhat fenn. Az abszolút egyenlőségnek ez a helyzete csak a tökéletes (egyetemes és egynemű) államban jelenhet meg, amihez a Történelem vezet. Mióta a Történelem tart, létezése a harcban (és a Munkában) áll, nem a Szeretetben. [...] A keresztény Szeretet, ez a Karitás-Szeretet előfeltételezi az egyenlőtleniséget – nem állhat fenn egyenlő felek között. A Karitás-Szeretet nem akar elismerést. Nem számol ugyan a társadalmi megkülönböztetésekkel, de érintetlenül hagyja őket. Az egyenlőséget átviszi a Túlvilágra (az emberek testvérek »Jézus Krisztusban«; vagyis egy abszolút Úr Szolgái).“

Kissé később Kojève hozzáteszi, hogy „Krisztus élete és halála a Történelem valóságos folyását szimbolizálja: Krisztus feláldozza Partikularitását (= Jézust), hogy megvalósítsa az Egyetemes (= a Logoszt), és az Egyetemes (= Isten) elismeri ezt a Partikularitást (= Embert), aki Isten maga (= Krisztus). Krisztus dolgozik, ő ács; feláldozza életét – ez a Harc és a Kockázat. Ugyanakkor ő a tulajdonképpen értelemben nem harcol, mivel Szolga marad (halál a kereszten). Ráadásul Krisztus megmutatja a végső ateizmust is: Isten halálát. Valóságos Emberként támad fel, vagyis Közösségként, Egyházként (= a napóleoni császárság prototípusaként). A kereszténység két elégtelensége: Krisztus *transzcendens* marad; van az Egyház „misztikus teste“, elkülönülve az ő valóságosságától (az ideális és a reális csak a végső tökéletes államban esik egybe teljesen, és ezért végérvényesen). (Egyébként propozíciók a kereszténységben.)“

Majd hozzáteszi, ami a katolikus egyházat illeti, ez „elvben egyetemes. De aki ezt az egyetemességet *megvalósítja*, az a napóleoni császárság. És ez az Ember teljes életét bekebelezi magába, míg az egyház ennek az életnek csak bizonyos vonatkozásait »szenteli meg« (az Ember nem élhet egész életén át egy templomban)“ (*Introduction à la lecture de Hegel /Bevezetés Hegel olvasásába/, op. cit. 262–264.*). Napóleonról vö. fentebb, 55., 73., 1. jegyzet és alább A. M. 18.

⁵⁶ Miként a polgárnak vagy egy regény „hősének“, a demokratának „a hétköznapok hősének“ kell lennie. Miután felidézte katonatársait az ezredben, Queneau ezt írja *Naplójában*: „A kereszténység volt a vallásuk, ez felelt meg nekik a legjobban; majd felhagytak vele. Nem ragadhatnak bele ebbe az erkölcsi és intellektuális katyvaszba. Nem tehetik. Talán ők háborús hősök; de nem hétköznapi hősök, a nagy hősiesség“ (*op. cit.*, 52.).

⁵⁷ A történelem ciklikus felfogásáról lásd *Mintatörténelem* (*op. cit.*), *L'Histoire et ses méthodes /A történetírás és módszerei/ („Encyclopédie de la Pléiade“*, Gallimard, 1961, 52. és köv. p.), Henri-Charles Puech: *En quête de la Gnose /A Gnozis keresése/* (I. köt., *op. cit.*, 1–23. és 215–270.), René Guénon: *Formes traditionnelles et cycles cosmiques /Hagyományos formák és kozmikus ciklusok/* (Gallimard, 1970). Lásd még a 2. cédula 1. jegyzetét.

⁵⁸ A *Yi King* („Változások a körmozgásban“, „A változások könyve“ vagy „Az átalakulások könyve“) az öt klasszikus kínai könyvből a legelső. A kínaiak szerint „mindaz, ami érdekelhetette az embert, *virtuálisan* benne van az első könyvekben, és ezek [...] potenciálisan minden problémára minden választ magukban foglalnak. Matgioi szerint a *Yi King* „[...] az egyszerre szintetikus és elvont, logikai és varázsló, politikai és metafizikus, ontológiai és erkölcsi »Könyv«“ (*La voie métaphysique /A metafizikus út/, op. cit. 18. és 25.*; megjegyzendő, hogy Queneau '35 augusztusában olvasta Matgioi munkáit). Guénon leszögezi, hogy »a „Taoizmus« az ősi, éppen a *Yi King*ben fennmaradt hagyomány elveinek a kifejtése“ (*Introduction à l'étude des Doctrines hindoues /Bevezetés a hindu tanok tanulmányozásába/, op. cit.*, 71.).

– Lásd még a *Moral élémentaire*-t /*Elemi erkölcs*/, Queneau utolsó költői ciklusát, melyet a *Yi King*-ből kiindulva szerzett (1975, *op. cit.*).

⁵⁹ Néhány évvel később *Naplójában* Queneau megjegyzi: „Ami engem illet, én reménykedem. Abszolút reménység. / Abban, amit szeretek. Szeretet, Megismerés. / Létezés. / Túlvilág. A Transzcendens.” (*op. cit.*)

– „...minden igaz megismerés a lényegénél fogva azonosulás a tárgyával” (R. Guénon: *Autorité spirituelle et Pouvoir temporel*, *op. cit.*, 42.).

⁶⁰ Vö.: Guénon (*ibid.*, 104.)

⁶¹ *Dipszománia*: beteges késztetés alkoholtartalmú folyadékok ivására, féktelenül és rohamszerűen. Az angolban a *teetotaller* vagy *teetotaller* olyan személy, aki megtartóztatja magát attól, hogy bármiféle alkoholtartalmú italt igyék. Tehát a teetotaller sem szabadabb a maga absztinenciájában, mint ahogyan a dipszomán sem az a maga kicsapongásaiban.

⁶² E töredék kézirata a 104. cédula elején található.

⁶³ A queneau-i írásmódban a „közvetlen odafordulás az olvasóhoz” általában humoros és „távoiságteremtő” játékot jelent; itt ellentétben áll az *Értekezés* megszokott gyakorlatával és általános hangnemével, melyben az „én” ki van zárva, mint a *Mintatörténelemben* és az *Elemi erkölcsben*.

⁶⁴ Dante: *Isteni Színjáték* (Paradicsom, XX. ének; ford. Babits Mihály, Magyar Helikon, Budapest, 1965, 901.):

Halandó! mért akarsz itélni letről?

ha mi, kiknek látása Istenig leng,

magunk se tudunk minden égi szentről?

⁶⁵ A Lao-cenek tulajdonított *Tao te king*hez írt bevezetőjében Jean Varenne azt írja: „Kínában úgy hiszik, hogy a fejlődés dinamizmusát két egymással ellentétes elv játéka ütemezi, melyeknek a Yin és a Yang nevet adták. E két kifejezés elsődlegesen a meteorológiára utal: Yin a hideg és borús idő, mely a telet jellemzi, Yang a nyár meleg és napsütéses ideje. De a nyár követi a telet, belőle nő ki, ugyanúgy, ahogyan a tél szükségszerűen a nyárból »lép ki«: így tehát a tartamot örökös váltakozás ütemezi, ami jól mutatja, hogy a két elv valójában egymást egészíti ki, és egyik sem létezhet a másik nélkül” (kiem. tőlem; *op. cit.*, 17–18.).

⁶⁶ Vö.: „Nem javított szövegek”, 133. sz. A nők szerepéről a történelemben lásd *Mintatörténelem* (*op. cit.*, 68. és köv. p.); lásd még Madeleine Velguth: *The representation of women in the authobiographical novels of Raymond Queneau /A nő ábrázolása R. Q. önéletrajzi regényeiben/* (P. Lang, 1990).

– Hegelről tartott előadás-sorozatában Kojève megjegyzi, hogy „minden cselekvés bűnös jellegének végső oka az antik társadalomban a két nem közötti abszolút elkülönülés, és ebben áll a pogány világ romlásának végső oka (Nő = az Egyetemességek Partikularitása; Férfi = a Partikularitások Egyetemessége)”. Kissé odébb leszögezi, hogy „a nő a bűn konkrét megvalósulása. Az antik állam belső ellensége a család, amely rombolja az államot, és a Partikuláris, ami nem ismeri el; de az állam nem lehet meg nélkülük” (*op. cit.*, 104–105.).

⁶⁷ Vö.: *Ellen-Kiáltvány*, 1.

⁶⁸ A szerző által előírányzott három „terv” a 119., a 120. és a 133. cédula. Lásd még az előkészítő táblázatokat (LÉF 16–21.).

⁶⁹ Elhagyott összefoglaló cím, amely az 53., 56. és 60. sz. cédulát fedi.

⁷⁰ Közvetlen folytatása a hierarchiának és az egyenlőségnek szentelt 36. cédulának. Queneau a húszas évek elején olvasta Nietzsche fő műveit, majd a harmincas években újraolvasta őket, főként *A tragédia eredetét*. Másutt megemlíti az *Értekezés* formai rokonságát a nietzschei aforisztikus kifejtési móddal.

– A „burzsoá szellem” elleni heves gúnyiratban, amely szellem egybeolvasztja a szocializmust és az örületet, Queneau nekifog az örülettel szintén megvádolt írók védelmezésének, akik között Nietzsche is szerepel: „Fölösleges és nevetséges is az „irodalmi örületek” közé sorolni olyan írókat, akik bármely korban a pszichiátriák zsákmányaivá válnának: Maupassant-t, Nerval-t, Nietzsche-t stb. Ez egyáltalán nem kompromittálja belső gondolkodásukat, Nietzsche esetében még az is elmondható, hogy amit teljes elmebajának neveznek, azt életműve bizonyos mértékig beteljesítette; természetesen vannak emberek, akik kijelentik: »Éppen ezt mondjuk, a nietzscheizmus a sárga házba vezet« – szegény emberek!» („*Megérteni az örületet*”, *op. cit.*, 153–154.; lásd még LÉF, 15. és vonatkozó jegyzetét).

⁷¹ Az „igazi demokráciáról” lásd a 49., 50., 67., 68., 70., 79. és 80. cédulát.

⁷² A „proletár forradalmár” „tehetetlensége” néhány évvel később a „harcos” és sajátosan a kommunista harcossal tehetetlenségévé válik a *Filozófusok és csibészek*ben. „Igen, a harcossal legnagyobb ellenfele nem a burzsoá, hanem a csibész. És talán a filozófus. Mivel nincs befolyása sem az egyikre, sem a másikra. Enélkül a kommunista propaganda tehetetlensége a náciizmussal szemben megmagyarázhatatlan lenne. A náciizmus azért győzött, mert a kapitalizmus (az amerikai) a limbusokba utasította vissza e korcszülésményt. A kommunizmus erre képtelen volt. Ez az itt felvetődő hegel-marxista probléma. Itt dicsérem először e pontos kifejezésekkel. Azt hiszem, korunk minden elemzése napjainkig hibás, vagyis a filozófus és a csibész dialektikájának (általán elvégzett) feltárásáig. Igen, a harcossal tehetetlen a csibész ellen folytatott harcában. Nincs befolyása fölötte. Természetesen: nem vitatkozik. Nem férnek hozzá az érvek (itt idézni Kojève-et). És ha ráadásul mögötte áll a burzsoá anyagi (és erkölcsi) erő – miként ne diadalmaskodna? A harcossal bosszantó, a valóságos jelenlegi problémák megközelítésére képtelen (minden kommunista módon vezérelt sztrájk túl későn vagy túl korán jön – a berlini villamos-sztrájk közösen a náciikkal a hitleri hatalomátvétel előestéjén –, Thorez mondta: »tudni kell egy sztrájkot befejezni«, de a k[ommunisták] sosem tudták, miként kell elkezdni). És a harcot is befejezni a filozófussal szemben.” (kivonatos szemelvény a „*Filozófusok és csibészek*”-ből, *Littérature*, *op. cit.*, 19.).

⁷³ Az *Értekezés* számára előírányzott három részben megtalálható a „három világ”, a Szent Pál-féle „test, lélek, szellem” hármasa, amely visszatér az egyik előkészületi táblázatban: „fizikai / pszichikai / intellektuális” (vö.: LÉF, 17, 1. jegyzet). Az *Értekezés az elvekről* című munkájában Origenész ezt írta: „Ahogyan az ember, mint mondják, testből, lélekből és szellemből lett összetéve, ugyanúgy a Szentírás is, amit az emberek üdvéért adott Isten

nagylelkűsége” (IV, 2, 4; idézi Tzvetan Todorov: *Symbolisme et interprétation /Jelképesség és értelmezés/, op. cit., 144.*). Lásd még a 121. és a 139. cédulát.

⁷⁴ Ez az egyetlen olyan előfordulás, ahol Queneau a „Három Köztársasági Gráciáról” beszél; ugyanakkor az *Értekezés a Demokrata Erényekről* című munkában e mégis lényegi fogalom a kéziratok lapokon elszigetelt maradt. Jóllehet a szerző ezzel utal „a közösségi épületek falain [...] fémjelzett modern triászra: sz[abadság], e[gyenlőség], t[estvériség]” (LÉF, 15.). Egyébként felvethető, hogy a kifejezés poliszémiája mennyire engedi meg egy „Köztársasági Grácia” /Kegyelem/ felidézését, amely az lenne a Köztársaság számára, mint a „Grâce” /Kegyelem, Malaszt/ a keresztény hagyomány számára.

Queneau jól tudta, hogy a francia Köztársaság jelszava a Francia Szabadkőművesség is, vagy legalábbis a Francia Nagy Oriensé. 1848-ban Lamartine-nek egyébként hivatalosan a kőművesek érdemének kellett betudnia a köztársasági jelszó eredetét; nem teljesen alaptalanul, bár ennek a leszármazásnak a története kissé bonyolultabbnak bizonyul (vö.: Charles Porset: »*République et Maçonnerie, les origines de la devise „Liberté, Égalité, Fraternité”*« /Köztársaság és Szabadkőművesség, a „Szabadság, Egyenlőség, Testvériség” jelmondatának eredete/, *Humanisme*, 119–200. sz., 1990. szept. 9. és köv. p.). De mindenekelőtt arra fontos emlékeztetni, hogy a köztársasági jelmondat kőműves eredete általánosan elfogadott gondolat volt a harmincas években (vö.: nevezetesen Matilka Ghyka: *Le Nombre d’or*, op. cit.).

Bármiként legyen is, Queneau nem volt érzéketlen ennek az intézménynek az erkölcsi-ségére. 1940-ben följegyezte *Naplójában*: „Eleven érdeklődéssel olvastam el a *Recherche d’une Église*-t /Egy Egyház nyomában/ /Jules Romains-tól/. (38/39-ben gyakran gondoltam arra, hogy belépek a F.. M.. – be” (a Franc-Maçonnerie-be, a Francia Szabadkőművességbe) (op. cit., 146.).

– Egyébként az *Értekezés* egyik „nem javított szövegében” Queneau világosan utal a beavatásos társaságokra és a Franc-Maçonnerie-re, amikor felidézi: „A mesterekről és a testvérekről, hogy elnyerjék / a Tudást / a Békét / a Szeretetet” (vö.: 139. cédula).

⁷⁵ A munka fogalma különösen fontos szerepet játszik Queneau szakításában a guénoni tradicionalista szellemiséggel; a munka „az ember előtt megnyílt egyetlen lehetőség”, hogy túlélje az egyszer s mindenkorra eltűnt „aranykort”, az egyetlen, amely lehetővé teszi számára „az emberi állapot” transzcendálását (*Une histoire modèlle /Mintatörténelem/, op. cit., 49.*). Lásd még: Emmanuel Souchier: *Raymond Queneau*, op. cit., 171. és köv. p.). De a munka nem – éppúgy nem, mint Guénonnál – az egyetlen megoldás, amely az *Értekezés* összerkesztése alatt kínálkozott. A *L’expérience intérieure*-ben /A belső tapasztalat/ Bataille ezt írja: „A kör lezáródása Hegel szerint az ember lezáródása volt. A befejeződött ember szerinte szükségszerűen »munka« volt: lehetett, miután ő, Hegel »tud«. Mivel a tudás »dolgozik«, nem teremt sem költészetet, sem nevetést, sem elragadtatást. De költészet, nevetés, elragadtatás, ezek nem adják ki a befejezett embert, nem adnak »kielégülést«. Meghalás híján, ezeket elszórják, mint a tolvaj (vagy mint ahogy otthagyják a lányt a szeretkezés után), elbutultan, ostobán a halál hiányában: a megkülönböztető tudatban, a tevékenységben, a munkában” („Tel”, 23. sz., Gallimard, 1943, 130.).

– Egymást keresztező utalások Jean-Jacques Rousseau műveiről: *Júlia, avagy Az Új Héloïse* (1761) és *Emil, avagy A nevelésről* (1762). Az utaláson keresztül Queneau ismét a felvilágosodás szellemi keretébe helyezi vissza magát, és ezzel egyúttal a republikánus szellem keretébe is, ahonnan a jelmondatot, *Értekezésének* sarokkövét vette.

⁷⁶ Vö.: *Filozófusok és csibészek* (op. cit.). E cikkely iratcsomójában Queneau megjegyzi: „A fourier-i Utópia »gondolatkísérlet«. Marx kijelenti, hogy nem tudjuk, mi fog történni »után«. / Miután az osztályokat eltörölték, a Szabadság országlása? Quid? / Az UTÓPIÁK vagy az ANTI-UTÓPIÁK szükségessége. Mivel a végérvényes forradalmak küszöbén állunk. Az ember azt kiabálja, amit akar” (CDRQ, 43., p 35.).

⁷⁷ A tulajdonképpeni Történelmet, melyben az emberek egymás között harcolnak az elismerésért, és a munkán keresztül harcolnak a Természettel, Marx „a szükségszerűség Birodalmának” (Reich des Notwendigkeit) nevezi; a *másvilág* (jenseits) „a szabadság Birodalmában” (Reich des Freiheit) helyezkedik el, ahol az emberek (kölsönösen, fenntartások nélkül elismerve egymást) már nem harcolnak, és a lehető legkevesebbet dolgoznak (miután a Természetet végérvényesen megszelídítettük, vagyis összhangba hoztuk az Emberrel)” (Kojève: *Introduction à la lecture de Hegel /Bevezetés Hegel olvasásába/, op. cit., 1. jegyzet, 434–435.*)

⁷⁸ A szabadság mint (filozófiai) elmélet és mint (politikai) gyakorlat közötti különbségre Queneau kitér a „*Lectures pour un front*” egyikében (*Bâtons, chiffres et lettres, op. cit., 168.*).

⁷⁹ Sade-tól a *Filozófia a budoárban „Ötödik párbeszéd”*-ében Dolmancé vásárol „az Egyenlőség Palotában egy rőpiratot”, amelynek a címe: *Francia, még egy erőfeszítést, ha köztársasági akar lenni, s amelyet A Lovag in extenso* elolvasott. E pamflet a vallást és az erkölcsöt tárgyalja és az abszolút szabadság pártállását védelmezi, amelyről Kojève – a francia Forradalomra utalva – kifejti, hogy csak a Terror hozhatta magával. Hegel szerint valójában „az abszolút szabadság a tiszta semmi (= a halál)”. Másként fogalmazva, „az abszolút szabadságnak ez az ideológiája éppenséggel ’a földre szállott menny’, melyről a ’felvilágosult’ Ész álmodott. Valójában űr ez, mely megsemmisíti önmagát. Az abszolút Szabadság semmijének a megvalósulása és feltárulása nem más, mint a Terror (Schrecken = közvetítés a halálhoz)”. Általánosítva, „egy (akármilyen) forradalmi Kormányzat az abszolút Szabadságot akarja megvalósítani; így válik ténylegesen diktatórikussá – ez tehát »die Furie des Verschwindens«, a megsemmisítés fúriája, a Rettenet (Schrecken)” (op. cit., 142–143.).

– Az „abszolút szabadság” fogalmának e pontosabbá tételei lehetővé teszik, hogy jobban megértsük a Saint-Just-nek tulajdonított mondatot: „A vérző Saint-Just mondta nekem: Szabad vagyok és eleven” (*alább, 132. cédula.*)

– Emlékezzünk arra, hogy Sade a szürrealistákkal folytatott számos vita tárgya volt. Breton szerint „társadalmilag /Sade munkássága/ semmi másra nem irányult, mint egy valódi erkölcsstudomány forradalomról forradalomra változó megalapítására” (*Anthologie de l’humeur noir /A fekete humor antológiája/*). E pozíciókat a queneau-i túlságosan szigorú kritikákkal szemben Sade és a fekete humor vonatkozásában ítéljük meg (kitüntetetten a „*Lecture pour un front*”-ban, *Bâtons, chiffres et lettres* és *Le voyage en Grèce, op. cit.*).

⁸⁰ Valószínűleg utalás Jean Paulhan *Fleurs de Tarbes* című munkájára, amelynek első változata a *N. R. F.*-ben /*Nouvelle Revue Française*/ jelent meg 1936 júniusa és októbere között (273–279. sz.).

„A tarbes-i közpark bejáratánál ez a felirat látható:

TILOS
A KERTBE LÉPNI
VIRÁGOKKAL A KÉZBEN

„Napjainkban is ezt találjuk az Irodalom bejáratánál. Mégis kellemes lenne tarbes-i lányokat (és a fiatal írókat) látni, kezükben egy rózsával, pipaccsal, egy egész csokor pipaccsal” („Idées”, 298. sz., Gallimard, 1941, 26.).

⁸¹ Queneau itt a Bolondünnep karneváli hagyományához kapcsolódó gondolathoz nyúl vissza (vö.: *Histoire des moeurs /Az erkölcs története/*, I. köt., „Encyclopédie de Pléiade”, Gallimard, 1990, 315. és köv. p.; lásd még: Guénon: *Symboles fondamentaux de la Science Sacrée /A Szent Tudomány alapvető szimbólumai/*, Gallimard, 1962, 162. és köv. p.).

⁸² 1937-ben a „felhóadászat” feltalálója (vö. *Gueule de Pierre*, Gallimard, 1934) megelőlegezi a technikai fejlődésről, hogy számos dolog néhány évtizeden belül megvalósulónak bizonyul.

⁸³ Tipikus példája a „távolságteremtési elvnek”, amit a szerző igen különlegesen érzékeltet, amikor a beszédet nagyon takarékos stilisztikai eszközökkel destabilizálja. Így Queneau humorosan színre viszi magának az írásnak az aktusát, és ezzel mítoszتانítja ennek szerepét és funkcióját. „Komolynak lenni anélkül, hogy komolyan vennénk magunkat”, – hogy Boris Vian kifejezésével éljünk – „po-etikai” pártállás, amit Raymond Queneau vitathatatlanul nem helytelenített.

⁸⁴ „A július 14-i szemle”, 1939: „Nagyszerű (az angolok, a légió, a Maginot-vonal, a 8-as zuávok – nicsak, régi seregem). Nagyszerű, a katonák. Mi lenne velünk, ha már nem lennének katonai díszszemlék? Mi lett az emberekből, amióta nincsenek cirkuszi játékok? És előtte, voltak katonák?” Még mindig a *Naplójába*, 1940. március 19-én Queneau bejegyzi: „Tegnap este 6 óra 30-kor beérkeztem a laktanyába, hogy lássam az ÉOR-ok elindulását [...]. Imádom a katonákat, a szemléket stb.: sisakos emberek kora reggel stb.; ezt mindig nagyon szépségek találom” (op. cit., 15. és 148.). Queneau egész életművén keresztül megtaláljuk ezt a vonzódást a katonák és a szemlék iránt, elegendő a „véri inntérestigne” kínai felvonulásra gondolni, mellyel az *Un rude hiver /Kemény tél/* kezdődik (Gallimard, 1939, 11.; lásd még „Le café de la France” /A Franciaország kávézó/ – 1937 –, újraközölve a *Contes et propos*-ban /Mesék és alkalmak/, Gallimard, 1981), vagy elegendő felidézni Valentin Brüt-t, a kiszolgált katonát, aki a legrokonszenvesebb alakok egyike a queneau-i galériában (*Le dimanche de la vie /Az élet vasárnapja/*, Gallimard, 1952).

⁸⁵ A szerző aláhúzza a „kell kaszálni”-t, megjegyzendő a „keka” hangzását. Tudjuk, hogy Queneau-nál a „távolságteremtési elv” mindig jelen van írói művében; ugyanígy a poétikai funkció mindig ugrásra készen áll, ironikusan és klasszikus témára, mely mégis többnyire inkább a *L'Instant fatal*-tól /*Fatális pillanat/* függ, mint az *Art poétique*-től /*Ars poetica/* (vö.: *Oeuvres complètes*, op. cit.). De sokkal valószínűbb, hogy itt a szövegjavításhoz használatos egyszerű mnemotechnikai eljárással állunk szemben, mely javítást a szerző utólag gondolt elvégezni.

⁸⁶ E szöveg hely a használt kifejezéseken keresztül határozott utalás a Francia Szabadkőművészségre, vö.: 119. és 120. cédula, 1. jegyzet.

⁸⁷ Johnson „lediktált nekem egy védőbeszédet egy néger mellett, aki a szabadságát követelte egy perben a skót legfelsőbb bíróság előtt. Johnson mindig is nagy buzgalmat tanúsított a rabszolgaság minden formája ellen. Emlékszem, hogy egy napon, amikor néhány igen jelentékeny oxfordi professzor társaságában voltunk, ő pohárköszöntőt mondott:

»A nyugati Indiák négereinek legközelebbi felkelésére!« A heves elítélet, amely a mi indiai és amerikai gyarmatosítóink ellen irányult, azóta van jelen, mióta okot szolgáltatunk rá. Az *adóztatás nem zsarnokság* című írásának végkövetkeztetésében ezt mondja: »Hogyan történhet meg, hogy a legvadabb csaholás a szabadság miatt azoktól jön, akik folyamatosan ostorozzák a négereket?« / Íme néhány részlet abból a védőbeszédből, amit nekem diktált: »Azt mondják, a jamaikai alkotmány értelmében itt jelenleg a négert legálisan vásárolták meg. Ez az alkotmány sérti az emberiség jogait, mivel bárki, aki ki van téve az eladásnak, rabszolgaságra van ítélve, bármiféle legyen is az a csalás és erőszak, amellyel eredetileg valamilyen kereskedő hatalmába kerülhetett. Jamaika törvényei a négernek nem adnak semmilyen lehetőséget talpra állásra, a bórszíne elegendő bizonyság ellene. Sajnálatos, hogy az erkölcsi jogoknak meg kell hajolniuk a politikai kényelmek előtt; szeretném itt öszszefoglalni a nézőpontomat: senki ember nem tulajdona egy másíknak természetűtől fogva. Ez az ember, aki ma Önök előtt áll, természetűtől fogva szabad; ilyen vagy olyan módon meg kell gyalázni a természet jogait ahhoz, hogy jogszerűen megvonhassák őket. Azt kérdezzük, az, hogy fekete, aki jogfosztott lett, bizonyága-e annak a törvényes igazságosság előtt, hogy elveszítette a természet jogait; de ha ilyen jogfosztottság nincs, egy pillanatil sem kételkedünk abban, hogy a legfelsőbb Bíróság kinyilvánítja: ez az ember szabad« (Boswell, *op. cit.*, 274.).

⁸⁸ *Kratein* (és nem *kratein*) annak a görög igének a főnévi igene, amely azt jelenti: „erősnek lenni, úrnak lenni vagy azzá válni”, és kiterjesztve: „a hatalmat gyakorolni”.

⁸⁹ Gaston Fessard munkája, a *La main tendue, Le dialogue Catholique-Communiste est-il possible? /A kinyújtott kéz, Lehetséges-e a katolikus-kommunista párbeszéd?/* (Grasset, 1937) keltett némi feltűnést ebben az időszakban; anélkül hogy a kommunisták védelmére kelt volna, akik Thorez beszéde (1936. április 17.) után elfogadták a „kinyújtott kéz” politikáját, anélkül hogy felsorakoztak volna XI. Pius állásfoglalásai mögé, melyek megfellebbezhetetlenül elítélték az „ateista kommunizmust” („A kommunizmus belsőleg romlott, és semmilyen területen nem engedhető meg velük az együttműködés bárki részéről, aki meg akarja menteni a keresztény civilizációt”; az „*Aeterni Redemptoris*” enciklika). Fessard Atya azt a Mgr Gonon által kijelölt irányvonalat követi, mely abban áll, hogy különbséget tesz a katolikusok és a katolicizmus, a kommunisták és a kommunizmus között: „Míg a tévelygéseket gyűlöljük, az embereket szeretjük.”

– A 25. oldalon Fessard ezt írja: „Ha Honnert úr és minden katolikus szerint az erkölcsi törvények és a vallás örökek és isteni eredetűek, miként egyeztethetnék össze cselekvésüket a marxisták cselekvéseivel, akik szerint »az erkölcsi törvények és a vallás burzsoá elítéletek, melyek mögött burzsoá érdekek lappanganak« (A *kommunista kiáltvány*). Meg vagyok győződve arról, hogy Honnert úr elveti a hitleri erkölcsöt, amely teljes egészében a faj érdekeinek van alárendelve. De miért fogad el osztályérdekeknek alárendelt erkölcs által vezényelt cselekvést?” Ez után idézi Lenint, amire Queneau utal: „Mi megtagadunk minden erkölcsöt, amely nem az osztály fogalmából merít, kiált föl Lenin 1920-ban, az Ifjúkommunisták összorosoz kongresszusán. Szerintünk az erkölcs teljesen alá van vetve a proletariátus által vívott osztályharc érdekeinek... Mi azt mondjuk: az erkölcs az, ami a régi kizsákmányoló társadalom lerombolását szolgálja, és minden dolgozó gyülekezését a proletariátus köré, mely megteremti az új kommunista társadalmat.” Néhány sorral odébb Fessard hozzáteszi, hogy „amikor egy Hitler-hívó a faj szolgálatába állítja, vagy amikor egy kommunista az osztály szolgálatába állítja, akkor az erkölcs az ő számára eltöröltetett”. Miként az *Értekezés* rögzíti,

Queneau álláspontja nem utasítja el teljesen Leninét (az *Értekezés* erkölcsse az ember és az „igazi demokrácia” szolgálatára rendelt erkölcs), de számol „örök törvényekkel”, mint ahogy a szerző „köztes pozíciót” is javasol.

– Megjegyzendő, hogy Queneau felhasználta hivatkozási pontként az „*Articles annexes*” / *Csatolt cikkelyek*/ megfogalmazásánál. Lásd még: Gide: „*Feuillets*” /*Levelek*/ (*Napló, op. cit.*, 1288. és köv. p.).

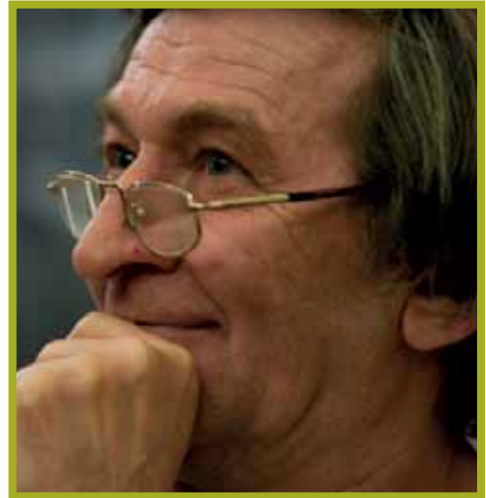
⁹⁰ E Queneau választotta „köztes pozíció” pontossága annál inkább lényeges, mert ez mutatja az *Értekezés* számára megválasztott irányt.

Raymond Queneau 1903-ban született Le Havre-ban. Az 1920-as évek közepétől diplomáit gyűjtögette, amelyekkel megalapozta „enciklopédizmusának” legendáriumát. Túl a gnózion, túl a Bourbaki-matematikán, túl a XVI. századi német spiritualistákon és túl Alexandre Kojève-en, 1937 és 1939 között szociológiával foglalkozott. Ez idő tájt jelentek meg *A sár gyermekei*, az *Egy kemény tél*, a *Zavaros idők* és a nagy sikerű *Barátom, Pierrot* c. könyvei. Besorolhatatlan. Embergyűlölő volt, ami lehetővé tette számára az emberek szeretetét. A Patafizikus Kollégium egykori Transzcendens Szatrapájaként és az Oulipo egyik alapítójaként 1976-ban halt meg.

Szigeti Csaba Pécsen született 1955-ben. Régóta foglalkozik az Oulipóval, ma Lehetséges Irodalmi Műhelyek munkadarabjaival, amely műhelyeket Raymond Queneau alapította meg 1960-ban. Mostanság a lehetséges régi és mai magyar költészet érdekli. Jelenleg Kőszegen él.

A Köztársaság Három Gráciája szorosan összetartozik: ezek az allegorikus nőalakok lánytestvérek, összetartozásuk vérségi, ami persze egyáltalán nem zárja ki, hogy olykor konfliktusba ne keveredjenek egymással. S ha már Queneau fogalomelemzést végzett, ne feledjük, hogy az *Értekezés a Demokrata Erényekről* a francia III. Köztársaság alkonyán született. És a fogalomelemzés lehetővé tette Raymond Queneau számára, hogy magát a demokráciát ne institutionálisan fogja fel, ne valamely berendezkedésként, ne mondjuk „fékek és ellensúlyok egyensúlyaként”, hanem az egyszemélyes, állampolgári erkölcsiség alapjaként. Ez nekem tetszik: a demokrata beállítódás mint etikai alapállás. (Szigeti Csaba)

Napkút Kiadó Kft.
1043 Budapest, Tavasz u. 4.
Telefon: (1) 225-3474
Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Szöveggondozó: Kovács Ildikó
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence
ISSN 1787-6877
ISBN 978 963 263 393 0